

:spaning

:spaning

42-43/2025

TEMA SPORT OCH LEK

Värde 95:-

Vi hjälper dig att spana

Spaning är en tidskrift om kulturarvet i Västmanland, som det såg ut igår och som det ser ut idag. Spaning vill vara till hjälp och inspiration för alla som på olika sätt arbetar med att göra kulturarvet tillgängligt, känt och levande i Västmanland, samtidigt som vi bjuder på kunskap, inspiration och tips till alla dem som intresserar sig för kulturarvet till vardags. Spaning ges ut av Västmanlands läns museum och Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförening.

Omslagsbilder

Framsida: Stefan Jansson kan stoltsera med att ha deltagit i 252 landskamper, EM och Paralympics i rullstolsrugby. Idag är han idrottsutvecklare i Svenska Parasportförbundet. Läs mer om Stefan på sid 28. Foto: Parasport Sverige.

Baksida: Flickor som övar gymnastik tillsammans med sin ledare i maj 1961. Bilden är troligtvis tagen på uppdrag av Byggnads AB Mimer, Västerås. Kanske för att visa aktiviteter i de egna lokalerna? Foto: Bertil Forsén, Västerås stadsarkiv. Bilden är beskuren.

Innehåll

- 3** > Välkommen till Spaning Av Jennie Schaeffer
- 4** > **Spegeln**
- 4** Idrottens historia Av Susanne Cassé
- 8** Olika idrotter Av Susanne Cassé, Katarina Curman, Annasara Olofsson och Ruta Öhrlund
- 14** Västmanlands urstarka grabbar Av Sven-Åke Haglund
- 16** De världsberömda kanoterna från Västerås Av Anders Lif
- 20** Wall of fame Av Ruta Öhrlund
- 24** Kalle "Köping" Gustafsson – en skulptur för evigheten Av Mitchell Ward
- 28** Parasport och Paralympics Av Susanne Cassé
- 30** Idrottsanläggningar i Västmanland Av Emma Karp
- 32** Hallstahammars sporthall - ett sportens och idrottens tempel Av Emma Karp
- 34** Publikrekord för fotboll och lokalrevyer Av Lars-Erik Lärnemark
- 36** Forntida spel och lekar – de arkeologiska fynden berättar Av Sandra Gytare
- 38** Skolgård och skålgropar Av Jennie Schaeffer
- 42** "Jag lekte mycket själv" Av Linda-Marie Sköld
- 45** Historiskt quiz om spel Av Annasara Olofsson
- 46** Spelkultur! Av Tjarls Metzmaa
- 48** > **Spanaren** Ledare i det dolda Av Martin Hammarlund
- 50** > **Experten** Utgrävning av nutiden – på spaning efter alternativa berättelser om rörelse Av Ksenija Komazec
- 52** > **Ur samlingarna** Svenska Metallverkens idrottsförening Av Oscar Forsgren
- 54** > **Från föreningarna** En fotbollshistoria från Surahammar Av Staffan Hesselbäck
- 56** > **Utflykten** Idrott och upptäckarglädje Av Linda-Marie Sköld och Annasara Olofsson
- 58** > **Upprop** Upprop till nästa Spaning

Nyheter

- 59 Pris och beröm
- 61 Utställningar
- 61 Program
- 62 Kulturarv Västmanland
- 62 Nya rapporter
- 62 Nya böcker
- 64 Idrottshistora Västmanland
- 65 Idrotts-, lek- och spelhistoria

Spaning tema Sport och lek

I VÄSTMANLANDS LÄNS MUSEUMS samlingar finns det ett mellanfotsben från en ko, funnet i Sala. Benet är daterat till medeltid och har använts som islägg, vilket är detsamma som skridsko. Mer om benet/skridskon kan du läsa på sidan 37. I det här numret av *Spaning* utforskar vi sport och lek i en rad artiklar som belyser både historiska och samtida perspektiv.

FÖRUTOM ATT DYKA NER bland forntidens spel och lekar, tar vi oss till de västmanländska bruken där brottningen en gång hade en stark koppling till arbetarsamhället. Sven-Åke Haglund guidar oss genom dess historia. Vi stannar också till vid Max Anderssons kanotfabrik i Västerås, där Anders Lif berättar om en tid då kanoter från fabriken tävlade på högsta nivå.

I KÖPING STÅR STATYN av Kalle Köping som en symbol för idrottens lokala hjältar, och Mitchell Ward berättar om dess tillkomst. Vi lyfter även fram paralympisk idrott genom en intervju med Stefan Jansson från Svenska Parasportförbundet. Och vad vore idrotts-historia utan en *Wall of Fame*? Vi samlar ett urval av Västmanlands medaljörer och profiler i ett unikt bilduppslag.

MEN ÅRETS SPANING HANDLAR inte bara om tävling. Lekens betydelse genom tiderna blir synlig bland annat genom nedslag i Västmanlands läns museums samlingar och ett besök på en skolgård.

VI KIKAR OCKSÅ PÅ sportens framtid genom e-sportens intåg i Västmanland, där Tjarls Metzmaa berättar om Shadowplayers Spelförening i Hallstahammar. För den som föredrar äventyr i naturen väntar en utflykt till Dingtuna och "Dingisbingo".

TILL SIST LYFTER VI blicken mot forskningen. Doktoranden Ksenija Komazec vid Mälardalens Universitet skriver om hur rörelse påverkar skelettet, och arkivarien Oscar Forsgren gräver i Svenska Metallverkens idrottsförenings arkiv.

OAVSETT OM DET HANDLAR om sport, lek eller spel – vi hoppas att detta nummer av *Spaning* inspirerar till rörelse, minnen och nya upptäckter.

TACK TILL ALLA SOM bidragit till detta nummer!

GOD LÄSNING!

Jennie Schaeffer

Länsmuseichef, Västmanlands läns museum

↑ Jennie Schaeffer. Foto: Jonas Bilberg, Region Västmanland.

Idrottens historia

Av Susanne Cassé

Egenskaper som styrka, smidighet och uthållighet har varit avgörande för människans överlevnad. Det är därför inte svårt att föreställa sig att även forntidens människor tävlade mot varandra på olika sätt. Vilka spår finns det av idrottsutövande i vårt äldsta källmaterial? Och hur har idrott utvecklats till att bli vad det är idag?

SPÅREN EFTER VÅRA TIDIGASTE invånare är mycket begränsade. Hur människor levde och tänkte under forntiden kan vi inte veta med säkerhet. De teorier som finns utgår från lämningar funna i marken eller som ristningar på hällar och stenar. Dessa källor ger stort utrymme för olika tolkningar, och ingen kan säga vad som är rätt eller fel. Går det att tolka in idrottsutövande i vårt äldsta källmaterial? Jodå, med lite fantasi går det absolut!

ARKEOLOGISKA FYND VISAR ATT tamhästen kom till Norden under den senare delen av stenåldern. Hästens intåg revolutionerade samhället och den användes som arbetsredskap, för att dra vagnar och som riddjur. Att rida i kapp är en form av tävling som har funnits i alla hästkulturer världen över och troligtvis ägnade sig även våra tidigaste förfäder åt detta. Från första början var det barbacka som gällde, stigbygeln uppfanns först under järnåldern.

VIA BILDER PÅ HÄLLRISTNINGAR får vi en inblick i bronsåldersmänniskans vardag och tankevärld. Där återfinns bilder på båtar och något som skulle kunna tolkas som roddtävlingar. Båtarna följer varandra i grupper eller på rad. Hällristningarna visar också bilder på människor med vapen, exempelvis pilbågar. Vapen användes för både jakt och strid, men också säkert som tävlingsredskap. Exakt hur tävlingar gick till under sten- och bronsålder går det dock inte att säga.

↑ Skeppsmotiv är vanliga på hällristningar, som här vid Björksta kyrka utanför Västerås. Båtarna ligger på linje ovanför varandra. Kanske är det dags för kappsegling?
Foto: Susanne Cassé.

FRÅN VIKINGATIDEN OCH FRAMÅT finns det skriftliga källor att tillgå i Norden. De äldsta texterna är skrivna på runstenar, men från tidig medeltid användes pergament. I de isländska sagorna, som skrevs under 1200-talet och början av 1300-talet, går det att läsa om vikingatiden och flera idrotter nämns. Fäktning, bågskytte och stenkastning var vanligt förekommande och något även barn tränades i. En duktig bågskytt förväntades kunna skjuta både långt och träffsäkert och i tävlingarna användes särskilda måltavlor. Även vid spjutkastning användes måltavlor, och de tävlande kastade ibland två spjut samtidigt.

SIMNING VAR EN VANLIGT förekommande idrott under vikingatid med tävlingar i olika grenar, bland annat längdsimning, simkamp och att simma fort. Längdsimning gick till på det sättet att de tävlande simmade rakt ut från stranden. Den som först vände tillbaka förlorade. Det gällde alltså att inte ta ut sig helt, utan också orka ta sig tillbaka till land. Simkamp var en slags brottning i vattnet, där de tävlande skulle försöka dränka varandra.

EN TIDIG BOLLSPORT som nämns i de isländska sagorna, och som spelades åtminstone på Island, är "knattleikr" (knatt är det gamla isländska ordet för boll). Två lag spelade mot varandra med en hård boll som skulle slås in i mål med hjälp av ett slagträ.

↑ Med lite fantasi ser den här hällristningsfiguren från Häljesta ut som en kvinna som utför yogaövningen "ligga på rygg med böjda knän och lyfta ett ben i taget".
Foto: Susanne Cassé.

Is eller gräs fungerade som underlag. Kamp man mot man ingick och spelet är ett av de brutalaste som existerat. Det hände att en match slutade med att en eller flera deltagare var döda.

UNDER SLUTET AV VIKINGATIDEN och början av medeltiden förändrades samhällsstrukturen i Sverige och större byar och städer växte fram. Skriftliga källor från medeltiden berättar att idrottsutövandet vid den här tiden formades efter samhällsklass och skiljde sig åt mellan boende på landsbygden och i städerna. Medan bönderna på landsbygden tävlade i olika styrkeprov, som dragkamp, brottning och tunga lyft, ägnade sig borgarna i städerna helst åt skytte. Kungahuset och adeln arrangerade tornerspel, något som pågick ända in på 1700-talet.

EN MER SPEKTAKULÄR FORM av skytte var "papegojskytte", som bland annat anordnades strax norr om Västerås, där Rocklundamotet idag ligger. Måltavlan ska ha varit en konstgjord papegoja, uppsatt på en rörlig stång. Tävlungen gick ut på att skjuta ner papegojan från stängen. Papegojskytte var omtyckt av befolkningen och platsen där skyttetävlingarna ägde rum behöll länge namnet "Papegojvretarna", alltså papegojåkrarna. Idag finns inte åkrarna kvar, men namnet lever vidare i form av "Papegojvägen" i samma område.

↑ Papegojskjutning var ett vanligt folk nöje under medeltiden. I Västerås ägde tävlingar rum där Rocklundamotet idag ligger.
Foto: Illustration från boken *Historia om de nordiska folken* av Olaus Magnus, skriven år 1555.

BLAND DE HÖGRE SAMHÄLLSKLASSERNA var idrottsutövande ett sätt att förbereda sig för strid. Skicklighet i vapenföring, ridning, styrka och uthållighet var nödvändiga för att överleva på slagfältet. Under 1600- och 1700-talet var fäktning vanligt förekommande inom militärväsendet. Uppfinnandet av floretten, ett vapen utan vass udd, och en nätbetäckt ansiktsmask ökade säkerheten vid träning.

INOM DET MILITÄRA HAR idrott som träningsform fortsatt in i våra dagar och vid sekelskiftet 1900 var flera av de mest framgångsrika idrottsmännen militärer.

ÅR 1842 FASTSTÄLLDES FOLKSKOLESTADGAN och Sverige fick obligatorisk folkundervisning. I folkskolestadgan går det att läsa att skolbarnen skulle ges undervisning i "enkel gymnastik". Exakt hur det skulle gå till preciserades inte och troligtvis var det många skolor som dröjde med att införa gymnastik

på schemat. Längre fram under 1800-talet kom skolgymnastiken att fungera som förebyggande sjukgymnastik och förberedelse inför pojkarnas militärtjänstgöring. De militära inslagen minskade efter 1870, då linggymnastiken slog igenom.

LINGGYMNASTIKEN UTVECKLADES AV Per Henrik Ling och gick ut på att hitta balans i kropp och själ, samt mellan kroppens högra och vänstra sida. En balanserad kropp resulterade i harmoniska människor och övningarna skulle vara medicinskt- och fysiologiskt förankrade. Linggymnastiken kom att prägla skolgymnastiken under resten av 1800-talet och en bit in på 1900-talet.

UNDER 1800-TALET INTRODUCERADES flera av de idrotter som fortfarande utövas i Sverige idag. Det ökande intresset för att idrotta resulterade i uppkomsten av olika idrottsföreningar.

↓ Redan vid Gustav Vasas hov hölls det fäktsskola varje vecka och för sonen Erik XIV ingick fäktning som en del i utbildningen till att bli Sveriges regent. Att kunna fäktas var viktigt inom det militära eftersom värjan användes som främsta vapen ända fram till slutet av 1700-talet. På bilden poserar tre florettfäktare någonstans i Västerås. Okänt årtal. Foto: Okänd, Västmanlands läns museum.

↑ Flickor som utövar Linggymnastik i gymnastiksalen på Fryxellska skolan i Västerås, cirka 1905. Fryxellska skolan var vid den här tidpunkten en flickskola. Foto: Ernst Blom, Västmanlands läns museum.

År 1903 bildades Svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas Riksförbund, numera kallat Sveriges Riksidrottsförbund (RF). Syftet med RF var att företräda idrotten mot staten och politiska grupperingar och därigenom hålla ihop den samlade idrotten i landet. De fick också mandat att fördela statsbidrag till olika idrotter.

IDROTTSRÖRELSEN VÄXTE SNABBT UNDER 1900-talet och blev landets största folkrörelse. Men fördelningen mellan könen var länge ojämn. Den könskultur som skapades omkring sekelskiftet 1900, där kvinnan skulle vara moderlig och stå för omsorg och skönhet, levde länge kvar. Kvinnor som ville idrotta stoppades ofta och var hänvisade till de mer estetiska idrotterna som konståkning, simhopp och gymnastik. I och med växande mediabevakning vid idrottsevenemang ökade intresset för idrott och fler anslöt sig till idrottsföreningarna.

MED 1900-TALET'S UTÖKADE IDROTTSUTÖVANDE kom nya sätt att mäta resultat. Stoppuret noterade den exakta tiden för ett lopp och det sattes rekord, som slogs på nytt, om och om igen. Rekorden följde sedan med jorden runt och var inte längre en enskild händelse, på en specifik plats, vid en lokal tävling. Idag ser vi ofta via TV-sända idrottstävlingar både olympiska rekord och världsrekord i anslutning till de tävlande. Det talas också om personbästa och handlar inte längre enbart om att vinna den aktuella tävlingen, utan att även tävla mot sig själv.

UNDER DEN SISTA HALVAN av 1900-talet slog motionsidrotten igenom och synen på idrott och rörelse förändrades. Det som ursprungligen hade handlat om styrkemätning och ungdomsuppfostran kom också att handla om hälsa och glädje. De flesta som vill kan idag idrotta utifrån sina egna förutsättningar, oavsett kön, ålder, klasstillhörighet och funktionsnedsättning.

↑ Simundervisning infördes först i början av 1900-talet som ett ordinarie moment i skolundervisningen. På bilden ser vi simskoleverksamhet i Västerås år 1947. Foto: Express-Bild, Västmanlands läns museum.

Den forntida betydelsen av ordet **leker** är hastig rörelse, lek, idrott, spel eller skämt.

Ordet **idrott** kommer från de fornnordiska orden **id**, för verksamhet eller aktivitet, och **drott**, som betyder kraft, styrka eller uthållighet.

Sport härstammar från franskans **des sports** vilket kan översättas med förströelse, underhållning eller tidsfördriv. Begreppet idrott har en koppling till fysisk ansträngning medan sport kan användas för aktiviteter som jakt, ridning och fiske.

■ LÄS MER

Textavsnitt i artikeln är hämtade från tre artiklar om forntida idrottande på Kulturarv Västmanland, skrivna för Västmanlands läns museum av Tuva och Daniel Marminne år 2004.

Lindroth, J. och Norberg, J. R. 2002. *Ett idrottssekel: Riksidrottsförbundet 1903-2003*. Informationsförlaget, Södertälje.

Ljunggren, J. 2020. *Den svenska idrottens historia*. Natur & Kultur, Stockholm.

SO-rummet: www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/idrottshistoria

Olika idrotter

Av Susanne Cassé, Katarina Curman, Annasara Olofsson och Ruta Öhrlund

I Västmanland har det under en lång tid utövats en mängd olika idrotter. Vid flera tillfällen har fotografer varit på plats för att föreviga ögonblick av triumf och nederlag. I museers och arkivs bildsamlingar finns en uppsjö av sportbilder. Här presenteras ett urval.

→ En okänd man med totalt fokus på sitt bowlingkast, 1946. När intresset för bowling växte under 1940-talet, blev Västerås en viktig knutpunkt för bowlingspelare i regionen. Västmanlands bowlingförbund bildades 1941, året efter att de första bowlingbanorna öppnade i centrala Västerås. Bowlinghallen låg i källaren av Västerås idrottshall, som var belägen bakom nuvarande Skrapanhuset. Efter att Västerås idrottshall revs på 1960-talet, flyttade många av de aktiviteter som en gång hölls där, inklusive bowling, till nya lokaler i staden. Bowlingens historia sträcker sig tillbaka till det forntida Egypten, där uråldriga gravfynd vittnar om spelets ursprung. Foto: Olle Andersson, Västmanlands läns museum.

← En spännande bandymatch mellan Västerås Sportklubb (VSK) och deras motståndare på Arosvallen, 1946. Den intensiva kampen på isen fångade både spelarnas och åskådarnas fulla uppmärksamhet. VSK Bandy, som grundades 1904, är en av Sveriges mest framgångsrika bandyklubbar och har vunnit hela 22 SM-guld. Den moderna bandyn härstammar från 1800-talets England och introducerades i Sverige i början av 1900-talet. Världens första konstfrusna bandybana invigdes i Västerås 1956. Den nya metoden gjorde det möjligt att spela bandy under längre perioder, oavsett väderförhållanden, och förändrade sporten för alltid. Foto: Olle Andersson, Västmanlands läns museum.

↑ En fängslande boxningsmatch mellan Kjell Fredriksson och Carl-Axel (Putte) Palm från slutet av 1960-talet. Kjell Fredriksson räknas som en av Sveriges mest framstående boxare genom åren. Han tävlade för Boxningsklubben Köping som en gång i tiden var ett av Sveriges bästa klubbtag. Boxning har sina rötter i antikens Grekland och anses vara en av världens mest fysiskt krävande sporter. Den 1 januari 1970 förbjöd den svenska regeringen professionella matcher. Efter förbudet blev amatörboxning den dominerande formen av boxning i Sverige. Foto: Rolf/Claes Hedfors, Köpings museum.

↑ Västeråsfjärden fylls av frisk vind när starten för kappseglingen går. På stranden har åskådarna slagit sig ner med picknickkorgar i väntan på resultatet av dagens seglingar. Att tävla på Mälaren är populärt, små båtar som kanoter och stora som skärgårdskryssare ses ofta kryssa på fjärden. På vintern plogas snö för att underlätta för skridskoåkarna. Foto: Ernst Blom, Västmanlands läns museum.

← En okänd kvinna poserar med graciös elegans på bommen, 1947. Gymnastikens historia går tillbaka till antiken, där fysiska övningar användes för att främja styrka och smidighet. I Västmanland har gymnastik varit en viktig del av idrottslivet och Västerås Gymnastikförening har spelat en avgörande roll i att främja och utveckla sporten i regionen. Föreningen, som grundades redan 1899, har varit en central aktör för både unga och vuxna gymnaster i Västerås. Foto: Express-Bild, Västmanlands läns museum.

↑ På bilden tävlas det i stafettlöpning på Arosvallen i Västerås i maj 1946. Inom sportgrenen orientering kallades stafett för budkavle fram till år 2005. Foto: Express-Bild, Västmanlands läns museum.

← Ann-Kersti Swenson, en av Sveriges tidigaste golfmästarinnor, siktar mot sitt mål på golfbanan 1946. Hon tog sin första stora titel redan 1934 när hon vann SM för Göteborgs Golfklubb. År 1944 gifte sig Ann-Kersti Swenson med Carl-Hakon Swenson och flyttade till Västerås. Golfen har sitt ursprung i Skottland, där spelets regler formades bland aristokrater på 1500-talet. Den första golfklubben i Västmanland, Västerås Golfklubb, grundades 1931 och blev snabbt en viktig samlingspunkt för golfspelare i regionen. Foto: Olle Andersson, Västmanlands läns museum.

↑ Handboll utvecklades under förra sekel-skiftet i Danmark, där en skola på grund av för många krossade fönster, förbjöd fotboll och satte bollen i händerna på de spelsugna. Till att börja med spelades handbollen utomhus, men på 1910-talet började man spela även inomhus. I Sverige etablerades handbollen i början av 1930-talet och anses idag vara den tredje största lagidrotten. Västerås HF bildades 1934 och var den första handbollsklubben i Västmanland. Den slogs ihop med Irsta HF 1992 och resultatet blev Västerås-Irsta HF, den största och mest framgångsrika handbollsföreningen i Västmanland idag. På bilden spelas en handbollsmatch i Västerås idrottshall år 1946. Foto: Express-Bild, Västmanlands läns museum.

↓ En höjdhoppare saxar över ribban i IFK:s damtävling på gamla idrottsplatsen vid Herrgårdsskolan i Västerås. Årtalet är okänt. Höjdhopp som sport kan ha sitt ursprung i antika Grekland, men i dess organiserade form som friidrottsgren utvecklades den i Storbritannien under 1800-talet. Efter starten av de moderna olympiska spelen 1896 i Aten började höjdhopp sprida sig internationellt, även i Sverige, och har kunnat betraktas som en svensk paradgren i friidrott åtminstone sedan OS i Stockholm 1912. Edvard Möller från Kärrbo i Västmanland kom då fyra i den grenen. Västeråsaren Inga-Britt Lorentzon kom sexa i höjdhopp vid OS i Rom 1960. Foto: Ernst Blom, Västmanlands läns museum.

← Så här såg kallbadhuset i Västerås ut en blåsig höstdag år 1930. Fotograf Ernst Blom fotograferade simhopparna. De flög från på den tiden höga trampolinen i vad som hette "raka hopp". Publiken är väl påklädd, ett litet barn står i lä av trampolinen, väntar kanske på sin tur att hoppa. Badhuset låg, i nära hundra år, vid en smal brygga vid Svartåns utlopp och här hade man tävlingar och uppvisningar. Redan i början av 1850-talet lärde sig små västeråsare att simma här. Foto: Ernst Blom, Västmanlands läns museum.

→ Pingis, eller bordtennis, föddes i slutet av 1800-talet som ett spel för högre samhällsklasser i England och ansågs som en mindre arbetsam form av vanlig tennis. Cigarrlådor användes ofta som racketar och vinkorkar som bollar. Sporten har genomgått en stark utveckling sedan dess. Här på bilden spelar ett gäng pingis i en KFUM-lokal i Västerås. Lokalen användes till många olika aktiviteter, bland annat för stora fester, men här har pingisbordet huvudrollen. Foto: Ernst Blom, Västmanlands läns museum.

← Den moderna formen av ishockey tros komma från Kanada, där en liknande idrott ursprungligen utövades av ursprungsbefolkningen, för att så småningom anammas av engelska soldater under 1800-talets andra hälft. Till Sverige kom ishockeyn på 1920-talet. Innan dess spelades bandy på de svenska isarna, och även något som redan då förvirrande kallades hockey, fast det var en form av bandy i sexmannalag. Laget som var först ut inom hockeyn i Västmanland var Västerås SK (VSK). De spelade sin första hockeymatch 1924 mot IFK Stockholm. VSK blev också det första laget att vinna en hockeyserie i Västmanland.

VSK:s senare etablerade stadsrivaler Västerås IK (VIK) började spela ishockey på allvar först 1939. På bilden syns VIK (de ljusklädda) spela mot IK Göta på Arosvallen 1947. VIK-spelare som syns på bilden är bland annat målvakten "Knola" Andersson och längre bak till vänster Arne Blomkvist samt till höger Anders "Plattis" Fernström. Av de tunna klädesplaggen och sparsamma huvudskydden att döma var inte hockeyn ansedd som en "farlig" idrott på 1940-talet! Foto: Express-Bild, Västmanlands läns museum.

→ Vattenpolo uppfanns i England under 1860–1870-talet, då simning ökat i popularitet och genererade i ett flertal olika vattensporter. Från början kallades sporten för vattenrugby. Reglerna har utvecklats under årens gång. Idag spelas en match mellan två lag med sex utespelare och en målvakt per lag. Vattenpolo var den första lagsporten som lades till i de olympiska spelen år 1900. Spelet var på den tiden enbart för manliga tävlande. Olympisk damklass infördes först år 2000. Vid OS i London år 1908 var Erik Bergvall, bördig från Västerfärnebo, med och tog brons för det svenska herrlaget. På bilden spelas vattenpolo i det gamla kallbadhuset vid hamnen i Västerås. Året är 1946. Foto: Express-Bild, Västmanlands läns museum.

↑ Kanotföreningar började dyka upp i Sverige redan på 1800-talet. Intresset för kanotsporter tog fart under första hälften av 1900-talet då Föreningen för Kanotidrott (FKI) bildades. Sverige var värdland för de första officiella världsmästerskapen i kanot 1938, som arrangerades av Vaxholms Kanotsällskap. Kanotsport var som populärast i Sverige under 1930- till 1960-talen. Västerås fick sin första kanotförening, VKF, 1922. Föreningen bestod av ett tjugotal entusiaster men som genom åren växt sig allt större för att idag vara uppe i flera hundra medlemmar. Bland världsmästare som tillhört VKF kan nämnas västmanlänningarna Kalle Widmark, Bernt Haeppling, Henry "Post-Pelle" Pettersson och Markus Oscarsson. Bilden är tagen vid SM i kanot i Västerås, juli 1946. Foto: Okänd, Västmanlands läns museum.

↑ Sportskytte är en av världens största idrotter. Cirka 50 miljoner människor utövar sporten, i Sverige finns det elva olika skytteförbund. Skytte fanns med som idrott vid de första moderna olympiska spelen i Aten år 1896. Ursprungligen användes militära vapen, men idag är luftbaserade skjutvapen vanligast. Sverige har en lång tradition inom skyttet med mängder av OS-, VM-, och EM-medaljer. På bilden ses flera skyttar vid en skjutbana i Västerås i april 1947. Foto: Express-Bild, Västmanlands läns museum.

Västmanlands urstarka grabbar

Av Sven-Åke Haglund

↑ Ett lagfoto från Arboga AK:s storhetstid för drygt 50 år sedan. Stående fr v Christer Sjöberg (lagledare), Lars Gustavsson, Roland Andersson, Leif Andersson, Jan Holmqvist. Knästående: Jorma Envik, Per-Arne Ohlsson, Jan Nyberg, Hannu Järvinen, Pekka Kihlström och Anders Eriksson. Foto: Arboga Tidning.

"GRABBARNA FRÅN BRUKEN – än en gång misslyckades Klippans brottare att dänga de urstarka västmanlänningarna i mattan."

TEXTRADEN ÄR HÄMTAD FRÅN Skånska Dagbladet. Året var 1971 när Arboga Atletklubb för andra gången vunnit det finaste av det fina i svensk lagbrottning, A-Fyrstads, och därmed säkrat att mattsportens tyngdpunkt fortfarande låg i Västmanland.

OM ARBOGA VAR EN bruksort går att diskutera, men däremot inte bredden och styrkan i den västmanländska brottningen. På silverplats ovan hittar vi lokalkonkurrenten och flerfaldige mästaren Västerås!

ARBOGASONEN JAN NYBERG – i brottarkretsar känd som "Pyrre" – var landslagsman med ett rejält antal SM-medaljer i klasserna flug-, bantam- och fjädervikt (52, 57 respektive 62 kilo).

EFTER DEN AKTIVA TIDEN var Janne under tio år brottnings första förbundskapten. I den rollen blev det två OS: Seoul 1988 och Barcelona 1992. I Kataloniens huvudstad fick Janne frågan om sin uppgift i brottartruppen – och det från självaste kung Carl-Gustaf. Svaret kom snabbt:

- Det är jag som lär ut skamgreppen.
- Skamgrepp? Hmm, intressant, kontrade kungen innan adjutanten hann emellan och omöjliggjorde all vidare information.

JANNE NYBERG STUDSAR SNABBT tillbaka från OS till den i jämförelse något mer anspråkslösa brottningen i Västmanland.

- Från 30-talet och bra många år framåt, fanns det gott om klubbar här. På rak arm minns jag Kolsva,

Hallstahammar, Virsbo, Fagersta, Köping, Norberg, Skinnskatteberg, Sala, Heby, Arboga och Västerås.

ATT ARBOGA HAR ett brottningsgymnasium med riksintag, kan till viss del tillskrivas den före detta förbundskaptenen – även om han själv tonar ner sin roll. I stället vill Janne lyfta fram polarna Mats Wennberg och Jan Holmqvist.

– Men det är ett internat. Några elever stannar också över veckosluten. Om inte annat kan jag ställa upp och laga mat.

FRÅGAN KVARSTÅR; VARFÖR BLEV brottningen så stor i Västmanland?

- Brottning krävde inga dyra grejor. Räckte med ett par gympadjor och kortbyxor. Kraft i armar och ben hade arbetargrabbarna ofta med sig från tunga jobb redan i unga år.

JANNE NYBERG ÅTERKOMMER gång på gång till dem som äras bör:

- Ledarna. I Arboga hade vi Börje "Osten" Sjöberg, som var ordförande i typ 50 år. Han såg till att vi grabbar hade kläder och skor, hämtade oss från skolan, körde sedan hela hopen hem till hustru Göta som väntade med mjölk och bullar. Nästa stopp var träningslokalen.

NU BÖRJAR NAMNEN ATT FLÖDA:

- I Kolsva fanns Åke Olsson. Stålpojkarna i Fagersta hade Arne Svensson, Västerås Rune Persson och Egon Hallström.

PÅ VARJE ORT, i varje klubb, fanns de – brottarpapporna. Janne "Pyrre" Nyberg avrundar:

- Hur många strulpellar de här eldsjälarna räddade undan från busliv och värre saker än så, kan vi inte veta. Bara ana.

↑ Jan "Pyrre" Nyberg övar på en träningsdocka, vilka kan väga upp till 90 kilo. Numera nöjer sig "Pyrre" med halva den vikten. Foto: Sven-Åke Haglund.

De världsberömda kanoterna från Västerås

Av Anders Lif

Västerås var en gång paddlingens huvudstad. Max Anderssons kanoter var vida berömda och såldes till kanotister över hela världen. Allra mest efterfrågad var enmanskanoten Laxen. Den tillverkades utan spant och fick sin form i en märklig ugn.

MAX ANDERSSON STARTADE SITT kanotbyggeri 1927 i gamla ullspinneriets röda trähus mellan Skultunavägen och Svartån i Västerås. Stenfundamentet mot ån syns än idag i skuggan av Vallbybron. Långt tidigare hade grosshandlare Flodin drivit både ett spritbränneri och en tändsticksfabrik på platsen.

MAX VAR 29 ÅR när han startade kanotfirman. Innan dess hade han arbetat i familjens borstbinderi i hörnet av Östermalmsgatan och Allégatan (Mimergatan). Fadern Albert Enok Andersson hade startat rörelsen i Östergötland, men flyttat till Västerås med hopp om en bättre marknad. Borstarna och kvastarna fortsatte att sälja dåligt, trots att de fem sönerna hjälpte till i firman så gott de kunde.

BRÖDERNA ANDERSSON HADE konstnärliga anlag. Max Anderssons tio år äldre bror Arthur Enok skapade sig en framtid som målare och grafiker, bortom tillvaron som borstbindare. Han blev uppskattad för sina lokala motiv från Västerås.

ALEF THORWALD, en annan av bröderna, blev skulptör och är känd bland annat för en porträttbyst av arkitekten Ragnar Östberg utanför Stockholms stadshus.

EUGEN ANDERSSON DREV BORSTBINDERIET vidare när fadern inte längre orkade kämpa med ekonomin. Rörelsen avvecklades år 1921. Då bytte Eugen namn till Nithamre och startade ett nytt borstbinderi i Stockholm.

REDAN INNAN BORSTBINDERIET STÄNGDE i Västerås hade Max Andersson, näst yngst i brödraskaran, börjat snickra spantbyggsatser till kanoter i verkstadslokalerna på Östermalm. Max var den mest idrottsintresserade av bröderna. Han simmade, tävlade i simhoppning och vattenpolo. Och han paddlade kanot, ofta tillsammans med den femte och yngste i brödraskaran, Ivan.

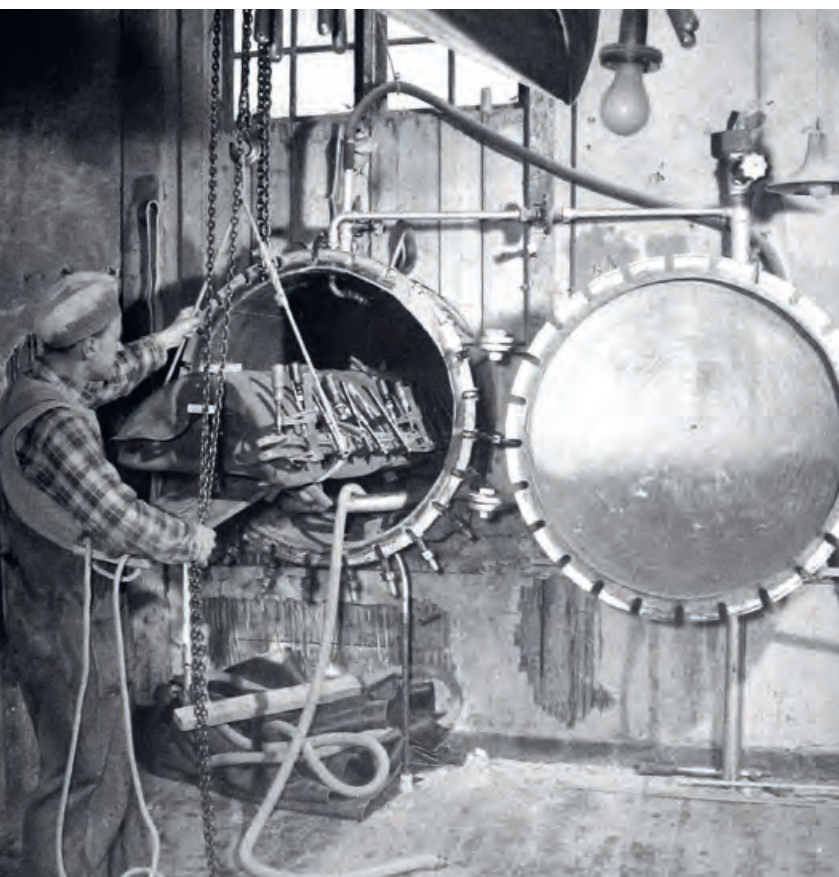
MAX VAR MED OM att starta Västerås kanotklubb år 1922 vid ett möte på klassiska Konditori City på Stora gatan, där Punkt ligger idag. Fyra år senare blev Max Andersson föreningens första svenska individuella mästare, när han paddlade hem guldmedaljen på 1 500 meter vid tävlingar i Uppsala. Brodern Ivan blev tvåa.

VID LAGTÄVLINGEN PÅ SM samma år svarade Max för en minnesvärd insats när han kantrade i en stormby hundra meter före mål och sedan simmade över mållinjen, bogserande kanot och paddel för att rädda lagets guldmedalj. Brodern Ivan emigrerade ett

par år senare till USA där han tog sitt andranamn Emeric till efternamn och blev farmare i Michigan.

MAX ANDERSSON UTVECKLADE sitt kanotbyggeri från byggsatser till färdiga kanoter, när han fick möjlighet att flytta in i gamla ullspinneriets övergivna lokaler vid Svartån. Fiffiga transmissionshjul monterades i taket, där remmar vidarebefordrade kraften från en enda drivmotor till alla maskiner i fabriken.

DE FÖRSTA ÅREN I ullspinneriet var kanotbyggandet ett säsongsarbete. Mille Lejdström var en av dem som jobbade med Max Andersson på den tiden. Han har berättat hur han blev arbetslös framåt vintern och måste försörja sig på kommunala nödhjälpsarbeten.

När våren kom kunde han återvända till kanotfabriken.

SÄSONGSARBETET BLEV TILL HELTIDSJOBB i takt med att kanoterna blev allt mer populära. Rörelsen fick en rejäl skjuts framåt när den paddlande frisören från toppen av Oxbacken i Västerås, Kalle Widmark, vann dubbla guld på VM i Vaxholm år 1938. Kalle vann först 10 000 meter efter att taktiskt ha utmanövrerat den tyske mästaren och storfavoriten Kleckers. Dagen därpå vann han också 1 000 meter efter att ha spurtat förbi den dubbla OS-medaljören Hradetzky från Österrike.

KALLE WIDMARK PADDLADE EN kanot från Max Anderssons kanotbyggeri. Kanoten kallades Laxen och blev under flera decennier en av de mest sålda kanoterna i världen. Alla ville paddla med Laxen från Västerås. En av dem var den flerfaldige OS-medaljören Gert Fredriksson från Nyköping, en legendar i kanotvärlden.

EN AV HEMLIGHETERNA bakom kanoterna från Västerås var den sägenomsusade autoklaven, som revolutionerade kanotbyggeriet i skiftet mellan 1930-tal och 1940-tal. Fyra lager trä limmades växelvis på längden och tvären på en tillfällig hopsnickrad stomme. Mahogny, abachi, björk och mahogny igen. Sedan kördes hela härligheten in i den upphettade autoklaven, en slags ugn där kanoten "bakades" under högt tryck.

NÄR STOMMEN TOGS BORT efter bakningen hade tekniken frambringat en lätt och formfulländad kanot utan spant. Allt var bakat och klart på en timme. Fabriken klarade av att tillverka en sådan kanot om dagen, ibland två.

← Allan Iggström för in en kanot för "bakning" i den sägenomsusade autoklaven där de limmade fanérskivorna fogades samman i värme under högt tryck. Foto: Gösta Skoglund.

→ Max Andersson och Allan Iggström lyfter en kanot på gården utanför kanotfabriken på Pilgatan 9, nära järnvägsbommarna på Ångsgärdet. Huset var högkvarter för kanottillverkningen från 1940 till 1957. Foto: Gösta Skoglund.

AUTOKLAVEN VAR SEX METER lång. Den installerades på andra våningen när Max Andersson år 1940 flyttade sin trångbodda fabrik från Skultunavägen till ett hus på Pilgatan 9 på Ångsgärdet, mellan järnvägen och Malmabergsgatan. Huset låg längst nere vid bommarna och hade byggts av Västerås snickerifabrik vid seklets början. Kafé Pilen var närmaste granne. Mitt emot, på andra sidan Pilgatan, låg tivoliplatsen.

I KANOTVERKSTADEN FANNS SÅGAR, hyvlar och andra större maskiner på nedre planet. Kanoterna sattes ihop en trappa upp. Större kanoter fick sedan lyftas ut genom fönstret och hissas ner på gården.

Autoklavens ena ände stack ut genom ett hål i väggen på andra våningen och kunde ses från järnvägen, även om det säkerligen inte var många ombord på tågen som fattade vad det var de såg.

VERKSTADEN VAR SLITEN och omodern. Men världsberömd. Under glansperioden på Pilgatan sålde Max Andersson 150 kanoter per år på export, förutom till många europeiska länder även till USA, Kanada, Sydamerika, Japan, Sydafrika, Jamaica och Australien. Kanotbyggeriet kunde skryta med medaljer i alla VM och OS från år 1938 och in på 1960-talet.

ÅR 1956 SKILDRADE DEN kände fotografen Gösta Skoglund verkstaden på uppdrag av Göteborgs-Tidningen. Max Andersson var förstås huvudpersonen, men den

← Autoklaven, där kanoterna "bakades", sköt ut från andra våningen i fabriken på Pilgatan. Foto: Västerås stadsarkiv.

→ Matrast med mjölk och knäckebröd i kanotverkstaden på Pilgatan i Västerås. Längst till vänster sitter Allan Iggström, bredvid honom Mille Leijdstrom och till höger Max Anderssons brorson Leif Andersson. Foto: Gösta Skoglund.

bästa bilden tog Skoglund på tre arbetare under en matrast med knäckebröd och mjölk. De sitter på enkla trälådor framför ett spröjsat fönster som är vitt av damm och sågspån. Längst till vänster på bilden sitter Allan Iggström, som ansvarade för autoklaven. Bredvid honom dricker veteranen Mille Leijdstrom ur en flaska mjölk. Han svarade vid den här tiden för fanerarbetena. Längst till höger ser vi Max brorson Leif Andersson.

LEIF VAR SON TILL konstnären Arthur Enok. Han var duktig paddlare med flera SM-guld. Han var också konstruktör i kanotfabriken. Enligt vissa uppgifter var det han som kom på idén med autoklaven.

Leif Andersson utvecklade senare de gula kanadensarna i glasfiber av märket Trapper. Han skrev böcker om långfärdspaddling och hade flera uppdrag inom Svenska Kanotförbundet.

MAX ANDERSSON FLYTTADE tillverkningen en sista gång år 1957, från det nedslitna huset på Pilgatan till modernare lokaler på Fältnätargatan på Brandthovda. Autoklaven fick följa med, men eftersom lokalerna var rymligare behövde den inte längre skjutas ut utanför byggnaden.

LOKALERNA VAR FRÄSCHA men tiden höll på att springa ifrån Max Andersson. Nya material introducerades och tio år senare avvecklade han sin verksamhet efter fyrtio år i branschen. Max Andersson dog 1976, 78 år gammal.

← Max Andersson (1898–1976) blev världsberömd för sina kanoter. Foto: Gösta Skoglund.

Wall *of* fame

Flera västmanlänningar har rönt stor framgång vid olympiska spel världen över. Här presenteras ett urval av alla dessa hjältar.

Av Ruta Öhrlund

Axel Grönberg **1918–1988**

Rolf Axel "Acke" Einar Grönberg, rörmokaren från Norberg, blev känd som en av Sveriges största brottare. Han blev olympisk guldmedaljör i grekisk-romersk stil 1948 och 1952 samt världsmästare 1950. Grönberg blev 15 gånger svensk mästare i mellan-vikt (åtta gånger i grekisk-romersk stil och sju gånger i fri stil), samtliga gånger tävlande för Brottarklubben Athén, Stockholm.

Källa: Wikipedia och Sveriges Olympiska Kommitté (SOK).
Foto: Uppsala-Bild, Upplandsmuseet.

Benny Nilsson **1943–**

Benny Nilsson från Arboga debuterade i handikapp-idrottens bänkpress 1967 i Solnaspelen, där det blev en tredje plats i internationell konkurrens. Internationellt debuterade han 1968 vid Paralympics i Israel, där han vann silver. Benny var med i fem Paralympics: 1968 i Israel, 1972 i Heidelberg, 1976 i Toronto, 1980 i Arnhem och 1992 i Barcelona. Benny har även ett otal RM (Riksmästerskap) och SM-guld mellan åren 1969 och 1983, samt sju VM-guld. Benny Nilsson är medlem nr 13 av Parasport Sveriges Hall of Fame.

Källa: Parasport Sverige.

Carl Hårleman **1886–1948**

Västeråsaren Carl Hårleman var inte enbart militär och försäkringstjänsteman, han var också gymnast och friidrottare. Carl Hårleman, som tillhörde den adliga Hårlemanätten, var med i laget då Sverige vann OS-guld i laggymnastik i London 1908. Fyra år senare gjorde han ännu en olympisk start, nu som stavhoppare, i Stockholm 1912. Stavhopp var en gren i vilken han blev SM-vinnare 1917 och åren 1917–1921 höll det svenska rekordet (3,88).

Källa: SOK och Wikipedia.

Erik Bergvall **1880–1950**

Erik Bergvall, född i Västerfärnebo, var svensk mästare i vattenpolo 1906 och 1909 och bronsmedaljör i OS i London 1908. Han var en av initiativtagarna vid Svenska Simförbundets bildande 1904 och dess förste sekreterare, sedan förbundets ordförande mellan 1909–1932. Vid bildandet av FINA (Internationella Simförbundet) 1908, fick Erik Bergvall i uppdrag att utarbeta sportens nya regelverk vars grundstruktur gäller än idag.

Källa: SOK och Wikipedia.

Gunnar Sköld **1894–1971**

Gunnar Sköld från Västerås skrev svensk idrottshistoria 1921 i Köpenhamn, då han blev första individuella cykelvärldsmästare på landsväg. Därefter fick Gunnar bland annat fjärde plats vid VM i Liverpool 1922 och blev fyra även i OS i Paris 1924. Under sin karriär tävlade han i tur och ordning för IK Aros, Västerås, IFK Västerås, Västerås CK och Upsala CK. Nationellt vann han tre SM-guld, varav två individuella segrar i Mälaren runt (1924–1925).

Källa: SOK.

Inga-Britt Lorentzon **1936–1987**

Inga-Britt Lorentzon, född i Västerås, var en svensk friidrottare som tävlade för IFK Västerås. 1959 vann hon SM i höjdhopp och 1960 vann hon SM i både höjdhopp och femkamp. 1960 deltog hon i OS i Rom där hon blev sexa i höjdhopp. Inga-Britt Lorentzon innehade svenskt rekord i höjd med 175 cm samt var i eliten på 80 meter häck. Inga-Britt var gift med Inge Lorentzon som också han var friidrottsmedaljör. Döttrarna Susanne och Annika var framgångsrika inom höjdhopp och häcklöpning.

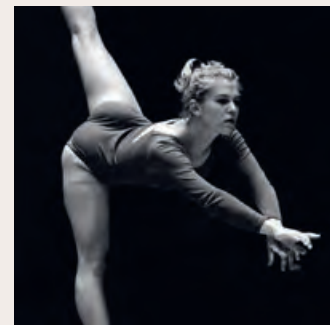
Källa: friidrottsstora.se och Wikipedia.

Karl "Kalle" Köping" **Gustafsson, 1888–1960**

"Kalle Köping" debuterade i Köpings A-lag som femtonåring och var redan då en duktig målgörare. När han kom med i Sveriges första fotbollslandslag som 19-åring, skrev han historia med sitt premiärmål i Sveriges allra första fotbollslandskamp mot Norge 1908, då Sverige vann med hela 11–3. London OS 1908 blev Kalles första olympiska spel, sedan följde Stockholm 1912, Antwerpen 1920 och i Paris 1924 var han reserv. Under åren 1908–1924 spelade Kalle i sammanlagt 32 landskamper i vilka han gjorde 22 mål.

Källa: SOK, Wikipedia och koping.se. Foto: Privat. Bilden är beskuren.

Marie Björk **1947–**

Gymnasten Marie Björk tävlade för Västerås Gymnastikförening vid tre olympiska spel: 1964 i Tokyo i sex grenar, 1968 i Mexico i fem grenar och 1972 i München i fem grenar. Björk blev svensk mästare i artistisk gymnastik 1967, 1968, 1970, 1971 och 1972. Efter sin idrottskarriär jobbade hon som idrottslärare i Västerås, de sista 15 åren innan pensionering på Rudbeckianska gymnasiet. Marie kan för övrigt stoltsera med att ha fått sin bild tryckt på ett frimärke (1972).

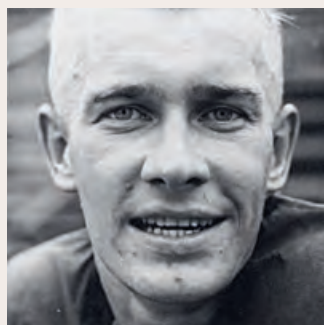
Källa: Wikipedia och VLT.

Märtha Adlerstråhle 1868–1956

Den adliga Märtha från Torpa, utanför Kungsör, blev Sveriges bästa damspelare i tennis kring förra sekelskiftet och sjufaldig singelmästare i internationella svenska mästerskapen mellan 1899 och 1906. Hennes brons i London-OS 1908 blev Sveriges första olympiska dammedalj. Tillsammans med tenniskollegan Elsa Wallenberg blev hon Sveriges första kvinnliga olympier. Märtha tillhörde dessutom pionjärerna inom dambandy (som då också kallades hockey), som målvakt i Kronprinsessans Hockeyklubb i Stockholm. Hon var den första kvinna att belönas med Svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas riksförbunds (nuvarande Riksidrottsförbundet) förtjänsttecken i guld.

Källa: SOK och Svenskt kvinnobiografiskt lexikon.

Uno Öhrlund 1937–

Västerås IK:s store forwardsstjärna tog VM-guld (och EM) under sin turneringsdebut i ishockeylandslaget i Colorado Springs 1962. I Innsbruck-OS 1964 blev västeråsaren Sveriges främste målskytt med sina tio mål på sju matcher, då Sveriges landslag vann OS-silver. Tillsammans med hockeylandslaget blev han även VM-silvermedaljör (1963) samt VM-bronsmedaljör (1965). Sedan den 20 september 2019 hänger Uno "Garvis" Öhrlunds tröja i taket på ABB Arena Nord, för att hedra hans bedrifter under åren med Västerås IK.

Källa: Olympiaboken och Wikipedia.

Walfrid Hellman 1883–1952

Walfrid Hellman från Badelunda i Västerås var både möbelsnickare och sportskytt, medlem i Kungsholms skyttegille. Han deltog i OS i Antwerpen 1920 med svenska landslaget och vann tredje plats i lagtävlingen i armégevär stående. Under VM i Milano 1922 satte Hellman svenskt rekord i liggande på fritt gevär. Han ansågs vara en av Sveriges bästa lagskyttar under sin tid tack vare sitt lugn och sin säkerhet.

Källa: SOK och Nordisk familjeboks sportlexikon.

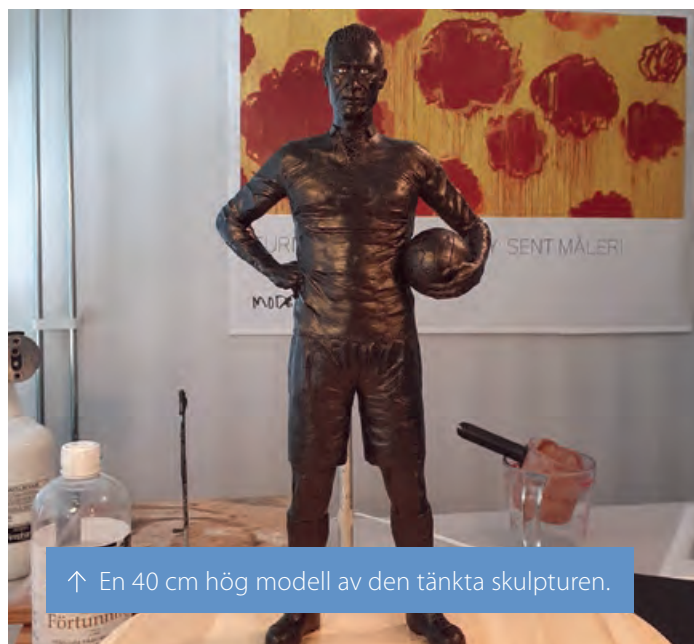
Kalle "Köping" Gustafsson — en skulptur för evigheten

Att skapa en skulptur i naturlig storlek av en idrottsikon är en unik ära. För mig blev uppdraget att föreviga Kalle "Köping" Gustafsson i brons en personlig resa, som kom att innehålla både konstnärliga upptäckter och idrottshistoria.

Av Mitchell Ward

↑ "Kalle Köping".

↑ En 40 cm hög modell av den tänkta skulpturen.

Bilderna visar
tillverkningsprocessen
av skulpturen
"Kalle Köping"

Foto: Privat.

↑ Förberedelse för flyttning till gjuteriet.

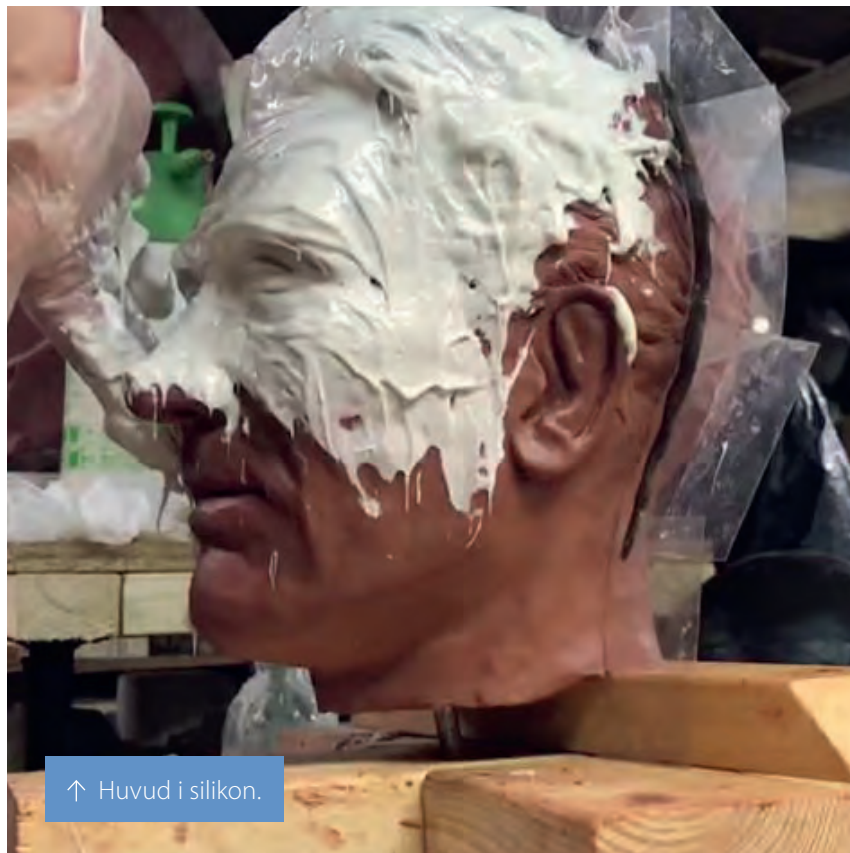
KALLE "KÖPING" GUSTAFSSON VAR inte bara en legendarisk fotbollsspelare – han var en pionjär inom sitt område. Född år 1888 i Köping, blev han den förste spelaren någonsin att göra mål för Sveriges herrlandslag i fotboll i en match mot Norge år 1908. Han spelade även för Djurgården IF och reste till England för att studera fotboll. Där skrev han ett amatörkontrakt med Leicester och spelade tolv matcher. År 2003 valdes Kalle Köping, i den första selektionen, in som medlem nummer 3 i Svensk fotbolls Hall of Fame.

NÄR KÖPINGS KOMMUN BESLUTADE att hedra Kalle med en staty, såg jag det som en möjlighet att inte bara fånga hans personlighet utan också bidra till att sprida hans betydelse för svensk fotbollshistoria. Skulpturen är ett resultat av månader av research, hantverk och samarbete. För att verkligen förstå vem Kalle var, fördjupade jag mig i arkiv, läste tidningsartiklar och studerade fotografier från tidigt 1900-tal. Jag lade särskild vikt vid detaljer som symönstret på fotbollen han håller, vilket enligt mina efterforskningar är unikt, samt konstruktionen av hans fotbollsskor.

JAG HADE FÅTT ett fotografi av kommunen, där Kalle står i den ikoniska posen med handen på höften och bollen under armen, men valde att skapa flera små, alternativa lerskisser för ett bredare urval. Kommunens val föll ändå på originalbilden. En slutlig skiss, 40 cm hög och gjord i vax, gav en tydligare bild av hur den färdiga statyn skulle se ut. Den användes för att skala upp statyn till naturlig storlek, 187 cm.

JAG HADE TIDIGARE GJORT många figurativa skulpturer i mindre skala, men detta var min första skulptur i naturlig storlek. Innan jag kunde börja skulptera var det nödvändigt att svetsa en armatur för att stödja de 150 kilo oljelera som krävdes. Överkroppen och höfterna byggdes upp med frigolit och hönsnät. I det här stadiet kunde det vara svårt för en utomstående att föreställa sig slutresultatet. Men i mitt huvud fanns en tydlig bild, även om det krävdes tilltro till min egen förmåga att den skulle räcka hela vägen.

MED HJÄLP AV FOTOGRAFIER från Kalles familj formade jag en detaljerad lermodell i full skala. Varje aspekt, från vecken i hans tidstypiska fotbollsdress till hans sympatiska blick, bearbetades noggrant.

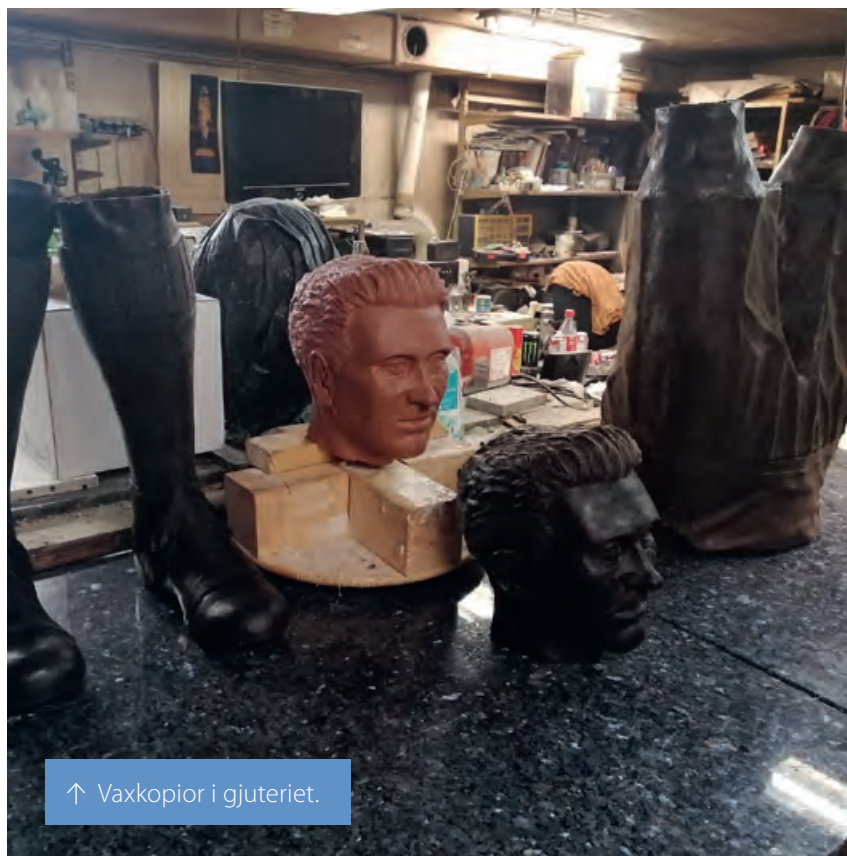
↑ Huvud i silikon.

↑ Huvud i brons.

↑ Figuren skulpteras av artikelförfattaren.

↑ Vaxkopior i gjuteriet.

Jag lade särskild vikt vid att skapa en texturerad skillnad mellan det styva lädret i hans skor, de tjocka yllestrumporna, hans kläder, hud och hår. Målet var att ge honom en närvaro som kändes både levande och autentisk. Den här processen tog ungefär fyra månader. Själva porträttet tog ytterligare två månader att färdigställa.

ATT INTE HA personen närvarande under sessionerna var en utmaning. Normalt sett, när en konstnär skulpterar ett porträtt från fotografier, används bilder tagna från alla vinklar av huvudet och ansiktet. Jag hade bara en handfull familjefotografier på Kalle tagna i olika åldrar. Av dessa gjorde jag ett sammansatt porträtt.

NÄR KALLE SLUTLIGEN VAR färdigskulpterad och skulle transporteras till gjuteriet visade det sig att vi inte fick ut honom genom ateljéns entré. Bottenplattan med metallkant, som stommen var monterad i, var större än dörröppningen. Då kom vinkelslipen till räddning.

”KALLE KÖPING” FRAKTADES TILL ett gjuteri i Spånga. Gjutningen gjordes med den traditionella ”lost wax”-metoden. Kortfattat gör gjuteriet silikonformar av skulpturens olika delar för att kunna göra vaxkopior av delarna. Vaxkopiorna täcks med ett skal av kisel som klarar av höga temperaturer. Kiselformen värms upp så att vaxet rinner ut. Därefter hälls smält brons i formen. Delarna i brons svetsas ihop och skarvarna slipas. Skulpturen behandlas med kemikalier för att skapa en fin patina.

GENOM ATT FÖREVIGA KALLE i brons hoppas jag att statyn inspirerar yngre generationer som vill följa i hans fotspår. Den står placerad utanför Köpings IP där många passerar för att titta på matcher eller träna.

ATT FÅNGA HANS PIONJÄRANDA och ge den fysisk form har varit ett av de mest givande projekten i min karriär. Minst lika roligt var det att kommunen även gav bifall till min idé att gjuta en mindre modell av Kalle för synskadade och barn. ”Mini Kalle” finns snart monterad i en lägre höjd för att enkelt kunna se på med händerna och för barn att uppleva statyn på deras egen nivå.

↑ Kalle Köping är idag placerad vid Köpings Idrottsplats.
Foto: Susanne Cassé.

STEFANS MERITER

Antal landskamper:
252

2005
Brons i EM i Danmark

2006
Grundar rullstols-
rugbylaget Köping
Hillbillies

2007
Brons i EM i Finland

2009
Silver i EM i Danmark

2011
Guld i EM i Schweiz

2012
Paralympics i London

2013
Guld i EM i Belgien

2015
Silver i EM i Finland
(Bästa spelare i klass 1,0)

2016
Paralympics i
Rio de Janeiro

2017
Silver i EM i Tyskland
(Bästa spelare i klass 1,0)

2019
Guld i SM med
Köping Hillbillies

Parasport och Paralympics

Av Susanne Cassé

Svenska Dövidrottsförbundet bildades år 1913 och är det näst äldsta dövidrottsförbundet i världen. De är idag ett av flera specialidrottsförbund under Riksidrottsförbundet. Där ingår även Svenska Parasportförbundet som organiserar idrott för personer med rörelsenedsättning, synnedsättning och intellektuella funktionsnedsättningar. En av deras anställda är en tidigare paralympier från Köping.

IDROTT FÖR PERSONER MED rörelsenedsättning började utövas i organiserad form i slutet på 1950-talet. Den medicinska aspekten var viktig och en allmän åsikt var att felaktig träning kunde förvärra orsaken till funktionsnedsättningen. Av den anledningen kom parasport, tidigare kallad handikappidrott, att i huvudsak utövas inom olika handikapporganisationer och inte inom idrottsförbunden.

ÅR 1969 BILDADES SVENSKA Handikappidrottsförbundet som sedan år 2015 heter Svenska Parasportförbundet. De har länge ansvarat för de olika parasporterna i landet, men fler och fler specialidrottsförbund övertar ansvaret för parasportdelen. Stefan Jansson är idrottsutvecklare i Svenska Parasportförbundet och bosatt i Köping.

← Stefan Jansson har bollen i en rullstolsrugbymatch.
Foto: Parasport Sverige. Bilden är beskuren.

SEDAN TIDIGA TONÅREN SITTER Stefan i rullstol och kom tidigt i kontakt med rullstolsrugby. För att kunna träna fick han åka till Stockholm, vilket resulterade i långa bilturer på kvällstid. Tillsammans med en lagkamrat, som också långpendlade till träningarna, uppkom tanken på ett eget rullstolsrugbylag, närmare hemmet. År 2006 bildade de laget Köping Hillbillies. Laget fick nationell uppmärksamhet genom SVT:s TV-serie med samma namn.

– Tyvärr blev det inget genombrott för rullstolsrugby, människan fungerar inte så. Många tittar på sport på TV utan att för den skull börja idrotta, konstaterar Stefan, men tillägger att femton år efter det att serien sändes blev han uppringd av en pappa till en pojke i rullstol. De träffades och pojken är idag en lovande talang inom rullstolsrugby.

FLERA AV SPELARNÄ I Köping Hillbillies rönste stora framgångar inom sporten och Stefan själv deltog i de Paralympiska sommarspelen i London 2012 och Rio de Janeiro 2016. Stefan minns de Paralympiska spelen som proffsigt arrangerade och en mäktig upplevelse.

– På ett EM är det kanske hundratalet i publiken. I London och Rio var det 10 000, berättar Stefan.

SOM IDROTTSUTVECKLARE ARBETAR Stefan bland annat som projektledare för ”Start your impossible camp”, ett idrottsläger för barn och vuxna, där deltagarna får prova på olika paralympiska idrotter. Aktiviteten började år 2017 och har sedan starten arrangerats fyra gånger per år på olika platser i Sverige, år 2023 var Köping värdstad.

STEFAN VILL GÄRNA SKICKA MED att alla som är nyfikna på parasport är välkomna att höra av sig, med eller utan funktionsnedsättning. Kontaktuppgifter finns på förbundets hemsida: www.parasport.se

← **Arosvallen i Västerås**

Idrottsplatsen Arosvallen i Västerås byggdes med hjälp av frivilligt arbete och ekonomiskt stöd av staden och flera föreningar. Huvudplan, läktarbyggnad med omklädningsrum och ishockeyrink stod klara och invigdes år 1931. På 1970-talet byggdes Arosvallen om och nya byggnader tillkom. Idag rymmer idrottsplatsen 10 000 personer. Foto: Okänd, 1946, Västmanlands läns museum.

↑ **Köpings idrottspaviljong**

Sveriges första mål i en fotbollslandskamp gjordes år 1908 av Kalle Gustafsson från Köping. Idag står hans staty utanför Köpings IP. Idrottsplatsen stod klar 1917 och åren efter byggdes IP-paviljongen, ritad av arkitekt Sven Branaus, som då var chef för ritkontoret för Köpings Mekaniska Verkstad. Paviljongen visar drag av nationalromantisk stil. Den fick en omfattande renovering i början av 2010-talet. Foto: Edith Perssons ateljé, 1920-tal, Köpings museum.

Idrottsanläggningar i Västmanland

Av Emma Karp

Olika idrotter kräver olika anläggningar. Här presenteras ett urval från Västmanland.

→ **IP Hedströmmen i Skinnskatteberg**

Skinnskattebergs sportklubb, SSK, bildades år 1922. Efter att ha fått tillåtelse av bruksdisponenten kunde klubben år 1940 öppna föreningens nya idrottsplats, IP Hedströmmen. På idrottsplatsen finns läktare, avbytar- och serveringsbås samt omklädningsrum. Byggnaderna är målade i klubbens färger blått och vitt. Foto: Anna Thorsell, Västmanlands läns museum.

→ **Sala kallbadhus**

Salas kallbadhus i Måns Ols har en lång historia. Tre badanläggningar har funnits på platsen sedan mitten av 1800-talet. Dagens hopptorn och simbanor är en rekonstruktion av 1938 års badanläggning som revs 1983. Tack vare ett stort lokalt engagemang, sponsorer och ideella krafter återinvigdes kallbadhuset 2011. Foto: Emma Karp, Västmanlands läns museum.

SPEGELN

← **Seglarpaviljongen i Kungsör**

Öster om Kungsör ligger Skillingeområdet som under 1900-talet utvecklades till ett omtyckt fritidsområde med sommarstugor och badplats. År 1931 uppförde Kungsörs segelsällskap Seglarpaviljongen här, med lokaler för fester och tävlingar. Badplatsen ägdes till en början av segelsällskapet men arrenderades från år 1945 av kommunen. I början av 1960-talet inköptes området av kommunen för vidare utbyggnad. Foto: Knut Barr.

→ **Lögarängen, Västerås**

Friluftsbadet Lögarängen i Västerås stod färdigt år 1968 och ritades av arkitekt Nils Tesch. Badanläggningen i modernistisk stil bestod av flera bassänger och plaskdammar, restaurang, parkområde, entré och omklädningsrum. Entrén smyckades med konstverket *En baddare i badet* av Per Olov Ultvedt, gjort i emaljerade lameller, plåt, neonrör och akrylglas. Foto: Okänd, cirka 1970-tal?, Västmanlands läns museum.

↑ Sporthallen sedd från en av slussarna i området. 1930-tal. Foto: A/B Almquist & Cöster, Västmanlands läns museum.

↑ Anläggningen har genom åren haft olika färgsättningar. Här visas en av dem på ett vykort från 1950-60-talet. Foto: Västmanlands läns museum.

Hallstahammars sporthall - ett

Av Emma Karp

Industriorten Hallstahammar var tidig med att uppföra anläggningar för fritid och idrott. Vackert belägen mellan Skantzsjön och Kolbäcksån ligger Hallstahammars sporthall. En stor del av fasaden upptas av ett spröjsat fönsterparti och därunder sitter skylten "Bad och idrott".

SPORTHALLEN ÄR UTMÄRKANDE genom sitt bågformade tak och sin storlek. Byggnaden, som är uppförd i modernistisk stil, har en grund i betong, limträkonstruktion och ljusa träfasader målade i vitt och ljusblått. Idén till sporthallen sägs ha uppkommit genom brottarklubbens behov av en ny träningslokal, men för att få anslag av tipsmedel behövdes det byggas något mer storslaget, som ett bad- och idrottshus.

REDAN ÅR 1929 presenterades ett första förslag på ett kombinerat varmbadhus och tennishall. För att driva

arbetet med själva byggandet bildades Hallstahammars Bad & Gymnastikförening år 1934, med disponent Hans von Kantzow och försäljningschef Ernst Malmgren i spetsen. Ritningar och kostnadsförslag togs fram, tipsmedel söktes och ekonomiska bidrag från Bultfabriks AB, Hallstahammars AB och andra företag mottogs. Totalkostnaden för sporthallen var cirka 600 000 kr. De slutgiltiga ritningarna stod arkitekten Gunnar Leche bakom, gjorda år 1937. Leche var stadsarkitekt i Uppsala och ritade under 1920-1940-talen flera badhus och idrottsanläggningar.

sportens och idrottens tempel

BYGGNADENS PLACERING MÖJLIGGJORDE ATT vatten från ån kunde tas till badhuset. De första spadtagen togs i oktober 1938 och under början av nästkommande år restes de omkring 50 meter långa Törebodabågarna. Sporthallen fick en enkel och stilren huvudfasad med en mäktig takresning. Den försågs med två huvudentréer i konstmarmor, glas och marmor som idag är delvis förändrade. Hösten 1939 stod sporthallen färdig som, enligt tidningsartiklar, Sveriges första kombinerade bad- och idrottshall!

I KÄLLAREN INRYMDES TRÄNINGSLOKALER för boxning och brottning samt en tvättinrättning. Bottenvåningen upptogs av simhallen med bassäng i måtten 25 x 8 meter med fyra tävlingsbanor och trampolin samt en åskådarläktare för 250 personer. Åt söder placerades ett stort fönsterparti som är igenbyggt idag. I anslutning inrymdes omklädningsrum,

massage- och ljusbad, kiosk och cigarraffär, herr- och damfrisering, serveringslokal och vaktmästarbostad. På övervåningen byggdes den imponerande idrotts-, tennis- och gymnastikhallen med internationella tennismått och läktare för 650 personer. Rummet försågs med stora ljusinsläpp, varav ett idag är igensatt.

INVIGNINGEN ÄGDE RUM den 5 november 1939 med musik av Hallstahammars musikkår, gymnastikuppvisning av Örebrotruppen samt tal av prins Carl Johan och disponent von Kantzow. Prinsen framhöll byggnadens utformning som storartad och benämnde den "ett sportens och idrottens tempel".

IDAG DRIVS SPORTHALLEN av en ekonomisk förening och inrymmer simhall, idrottshall, gym, solarium och relaxavdelning med ångbastu. Simbassängen är i skrivande stund stängd.

↑ Revysällskapet som satte upp Harry Petterssons revyer under 1930-talet i Norberg. Foto: Privat.

Publikrekord för fotboll och lokalrevyer

Av Lars-Erik Lärnemark

I slutet av 1930-talet lyste revyerna i Broarnas Folkets Hus upp tillvaron för invånarna i Högfors, Norberg. Med sketcher och kupletter om arbetet och livet, som den om tvätten som försvann från klädstrecken och den om manskören som tyckte om kyrkans fina akustik, men inte var så pigg på att träna in arbetarsånger. Och så förstås om den så viktiga fotbollen.

SKAPAREN AV DESSA BRUKSTILLVARONS nödvändiga skrattspeglar var den högaktade hyttarbetaren, fackföreningsmannen, HIF-klubbledaren, kommunalpolitikern Harry Pettersson. En eldsjäl som, hemma i köket år 1985, gav mig en glimt av detta gräsrotsrelaterade kulturarv.

FÖLJANDE VERSER, ur en längre melodi, handlar om det stora Derby som spelades år 1938 i Högfors:

*Tänk va de e hejsan å faderi å svejsan
när laget vinner åtta fotbollsmatcher i en rad
I höstas när det hände det var ett stort elände
å folket dom fick snurren och blev nästan tokiga
På dagarna dom skrek och vråla vilt på fotbollsplan
På nätterna dom drömde att dom tog poäng av fan
Ja heja gubbar å gå på å sätt in kulan nummer två
Ja heja alla grabbarna i laget röd å blå*

*Men värst var det den gången i slutet av säsongen
då Norberg gästa Bruket å kom med extratåg
Publiken miste sansen å gubbarna på kransen
klev upp på hyttans tak å piporna drev vind för våg
Å alla heja på med samma känsliga refräng
Heja grabbar ut med domare å linjemän
Ja heja grabbar...*

HARRY BERÄTTADE ATT: "Publikrekordet rök vid detta lokallerby mellan Högfors IF och Norbergs AIF. 600 personer kom - en hel del med extratåg från Norberg, som inte stannade vid stationen utan

direkt invid fotbollsplanen. Ärkefienderna hade aldrig tidigare besegrat varandra på respektive hemmaplan. Så inte heller denna gång. 1–1 blev resultatet."

DÅ FOTBOLLSINTRESSET VID DENNA TID var stort snappade Harry till allas förtjusning upp en annan sida av saken. "Folket på landet var inte så vana vid resor till större orter, så för att öka på självförtroendet måste man se till att ha en färdknäpp till hands. Dom här styrketårarna besvära man aldrig Systembolaget med, utan det var hemmatillverkat och kallades för Hedkärrsdricka. Följden blev att sådana resor alltid medförde händelser som åstadkom prat och förnöjelse i bygden. EPA som nämns i texten var en taxichaufför från Ängelsberg, som när det behövdes körde till extrapris."

*En dag så bar de te att vi ett gäng på tre
skulle ut å lite allsvensk fotboll se
Vi ringde EPA opp å han sa genast topp
sen bar det av till Eskilstuna*

*För IFK spela mot ett allsvenskt lag
Det skulle bli en match av bästa slag
Det fick ej klicka så i min ficka
fanns det en liter Hedkärrsdricka*

HARRY SKREV SOM SAGT merparten av 1930-talets Högforsrevyer, vilkas omåttliga popularitet faktiskt medförde att Broarnas Folkets Hus byggdes till med en för ändamålet större scen.

Forntida spel och lekar

– de arkeologiska fynden berättar

Av Sandra Gytare

Foto: Sandra Gytare, Västmanlands läns museum

Att spela spel och leka är viktigt för människans utveckling. Det tränar både kropp och sinne och har därför alltid varit en naturlig del av människors liv genom historien. Många av dagens spel och lekar har ingen historisk tradition, medan andra har spelats och lekts i många tusen år. Spåren av de äldsta spelen och lekarna finns i skriftliga källor och i arkeologiska fynd. I Västmanlands läns museums arkeologiska samlingar finns flera exempel på detta.

↓ **Tärningar**

Datering: folkvandringstid, cirka 400–550 e.Kr.

Tärningsfragment av ben från två brandgravar på Tunagravfältet i Badelunda utanför Västerås. Tärningarna är dekorerade med punktcirklar, vilket var ett vanligt dekorationsmönster under järnåldern. Spela tärning har människor gjort i många tusen år och några av världens äldsta tärningar har daterats till cirka 3000 f.Kr. I Skandinavien är det relativt vanligt att hitta tärningar i krigargravar från järnåldern.

↑ **Kvarnspelet**

Datering: medeltid, cirka 1244–1527.

Spelplanen har ristats in i golvteglet som hittades i norra sidoskeppet i Dominikanerklostrets klosterkyrka i Västerås. Kvarn är ett strategiskt brädspele, ett av världens äldsta, som har spelats åtminstone sedan romartiden.

↓ **Spelbrickor**

Datering: äldre järnålder, cirka 500 f.Kr.–400 e.Kr.

Brickorna av ben är hittade i två brandgravar på ett gravfält i Holmsmalma strax utanför Köping. Spelbrickor har historiskt och lokalt sett olika ut och varit gjorda av olika material. Gemensamt för dem är att de har använts till någon form av brädspel, exempelvis Kvarn eller Hnefatafl, som är ett vikingatida brädspel.

↓ **Bensnurra**

Datering: medeltid, cirka 1050–1527.

Snurran är hittad i kvarteret Linnéa i Västerås centrum och är gjord av ett mellanhands- eller mellanfotsben från ett svin. Genom att fästa trådar i det borrarade hålet i benet går det att snurra benet med en specifik teknik, så att ett surrande ljud skapas. Snurror är ett globalt fenomen som förekommer ända sedan stenåldern.

↓ **Schackpjäser**

Datering: medeltid, cirka 1244–1527.

De dekorerade schackpjäserna av ben är hittade vid undersökningarna av Dominikanerklostret i Västerås. Schack är ett av världens mest populära och spridda brädspel. Spelet har sitt ursprung i 500-talets Indien där det kallades för Chaturanga.

↓ **Islägg (skridsko)**

Datering: medeltid, cirka 1050–1527.

Isläggen är gjord av ett mellanfotsben från en ko och är hittad i centrala Sala. För att få en plan yta mot skons undersida har isläggens ovansida bearbetats. Även undersidan och den främre delen har bearbetats för att få ett bra glid på isen. Benets borrarade och naturliga hål har använts för att binda fast benet under skon. Åkaren har stått still på isläggarna och skjutit fart med en pik eller stav, som stötts i isen mellan fötterna. Isläggar var vanliga under medeltiden men fanns även under järnåldern.

↑ Barn som leker på Gideonsbergsskolans skolgård.
I bakgrunden syns fyra Stjärnhus, en ny idé inom
arkitekturen på 1950-talet. Foto: Åke Larsson,
Västmanlands läns museum.

Skolgård och skålgropar

Av Jennie Schaeffer

På Gideonsbergsskolans skolgård lekte barnen omgivna av modernitet och framtidstro. Ett av dem var Tuula Jacobsson, som kom till Sverige som barn och började sin skolgång här. Hon minns lekarna, kamraterna och den fria skolatmosfären som skiljde sig från det mer strikta Finland. Men långt innan skolan byggdes var området en plats för människors aktivitet – arkeologiska fynd visar spår från bronsåldern. Genom Tuulas berättelse och historiens spår i naturen vävs dåtid och nutid samman.

NÅGON GÅNG I SLUTET av 1950-talet eller i början av 1960-talet fångade Åke Larssons kamera barn som lekte i ruschkanor och klätterställning på Gideonsbergsskolans skolgård. Gideonsbergsskolan stod klar år 1950 och var en produkt av sin tid. Skolbyggnaden uppfördes av byggnadsfirman Anders Diös AB. Namnet Gideonsberg kommer från Gideonsbergs gård och rådmannen Johan Gideon Djurman. När den nya stadsdelen planerades var avsikten att bevara herrgården, men huvudbyggnaden revs 1954.

EFTERKRIGSTIDENS FOKUS PÅ funktionalitet och enkelhet präglade inte bara skolans byggnader utan även skolgården, som till stor del bestod av en öppen och plan yta. Barnen omgavs också i sin lek av det moderna byggandet, ett svar på trångboddhet och dåliga bostäder. Efter andra världskriget satsade Sverige på att bygga många nya bostäder. Alva och Gunnar Myrdals bok *Kris i befolkningsfrågan* (1934) påverkade debatten, med idéer om teknokratiska

lösningar och stöd till barnfamiljer genom bättre och rymligare bostäder samt subventionerade hyror.

BAKOM SKOLGÅRDEN PÅ FOTOGRAFEN Åke Larssons bild, syns fyra av de fem Stjärnhusen med sina åtta våningar, som Diös byggde år 1954 för Byggnads AB Mimer. Stjärnhus var en ny rationell idé inom arkitekturen på 1950-talet, här placerades huskropparna stjärnformigt med tre symmetriska flyglar kring ett centralt trapphus.

LITE LÄNGRE BORT, i ett annat nybyggt flerfamiljshus på Humlegatan, bodde nyinflyttade Tuula Jacobsson redan 1950, i en tvåa med sina föräldrar. Tuula var ett av de barn som lekte på Gideonsbergsskolans skolgård på 1950-talet. När Tuula kom till Sverige lämnade hon tredje klass i Finland bakom sig. Det var höst, och för att få en chans att lära sig svenska började hon om i andra klass. "Det funkade bra!" minns hon. På Gideonsbergsskolan trivdes Tuula direkt, trots att hon ännu

inte behärskade språket från början. ”Jag tror att jag var social och ville ha uppmärksamhet,” säger hon och skrattar. Ett särskilt minne har fastnat – hur hon ibland satte sig bak och fram på stolen i klassrummet. ”Jag gjorde det nog inte jämt, men det var tillräckligt speciellt för att jag ska minnas det än idag.”

SKILLNADEN MELLAN SKOLAN I Finland och Sverige var stor. ”I Finland var det väldigt strikt, ordning och reda,” berättar Tuula. ”Här i Sverige var fröken så snäll. Det kändes friare.”

PÅ SKOLGÅRDEN FICK ALLA vara med. Tuula minns särskilt lekarna med sina vänner. ”Vi hittade på olika lekar, som att hoppa hage eller bilda en ring där någon fick gå in och vi skulle utse den ’raraste’,” berättar hon. ”Det var en enkel lek som vi flickor lekte.” Flickorna bildade en ring runt en flicka som stod i mitten, sedan ropade alla ”Vem är rarast?” Någon pekades ut av flickan i mitten och de växlade platser. ”Vad rarast betydde visste förstås inte jag”, säger Tuula, men det var av underordnad betydelse. Tuula var aktiv och lekte mycket, och mest höll de till framför lågstadiets byggnad. ”Jag minns inte ens att vi använde redskapen på skolgården, jag tror inte de fanns när jag gick där, men hade de funnits så hade jag klättrat i dem!” säger hon med ett skratt.

TUULA MINNS SIN SKOLVÄG till Gideonsbergsskolan med värme. Tillsammans med sina kamrater gick hon genom ett grönområde och över en bäck, en väg som gjorde varje morgon till ett litet äventyr. ”Det var ingen brådska, vi hade det trevligt,” berättar hon. På vintern blev vägen ännu roligare. ”Vi brukade jumpa på bäcken, ibland blev vi lite blöta, men det gjorde inget,” säger Tuula.

OMRÅDET RUNT GIDEONSBERGSSKOLAN är en plats där historia och nutid möts. Långt före det att Tuula och hennes kompisar lekte på väg till skolan finns det spår av människors aktivitet på platsen. Arkeologiska fynd ger en glimt av hur människor levde här flera tusen år innan skolan byggdes. Alldeles i närheten av skolan finns det skålgropar. En skålgrop är ett fornminne i form av en huggen grop i en sten, som kan vara allt från 5 mm i diameter upp till över 300 mm i diameter. Djupet på groparna varierar också. Formen är oftast rund som skålen i en äggkopp. De flesta arkeologer tror att traditionen med att knacka skålgropar har haft ett magiskt syfte.

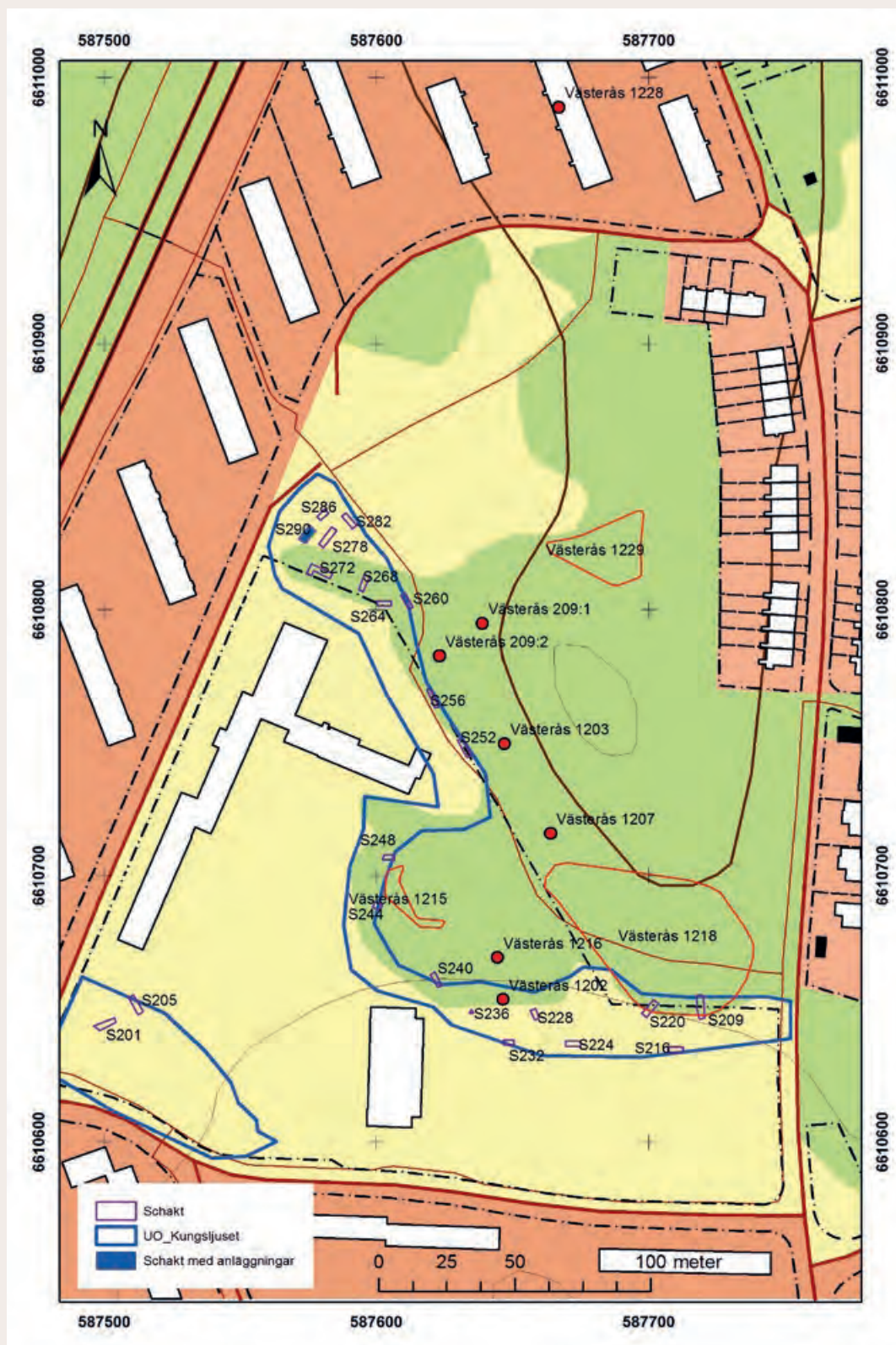
I grönområdet vid Gideonsberg finns platser med skålgropar, som markeras på kartbilden med nummer Västerås 209:1, 1202, 1203, 1207 och 1216. Kanske vill du gå dit och se om du får syn på dem?

Tips! Upptäck skålgropar

- Ljus och skuggor – Syns bäst i släpljus vid soluppgång/nedgång eller med ficklampa.
- Efter regn – Vatten fyller groparna och gör dem mer synliga.
- Känsel – Dra handen över ytan för att känna fördjupningarna.
- Var försiktig – skada inte stenen.

← Skålgropar, också kallade för älvkvarnar, i berghäll efter inkritning. Furby, Badelunda. Foto: Okänd, Västmanlands läns museum.

■ LÄS MER

Kvarteret Kungsljuset 2
Områden kring skålgrops-
lokaler och senmedeltida
nedslag vid Gideonsbergs-
skolan.

Stiftelsen Kulturmiljövårds
Rapport 2014:27 av Henrik
Runeson.

Stadslek förr och nu.
Form/Design Center

↑ I grönområdet vid Gideonsberg finns platser med skålgropar, som markeras på bilden med nummer Västerås 209:1, 1202, 1203, 1207 och 1216. Bilden är hämtad från Stiftelsen Kulturmiljövårds Rapport 2014:27 av Henrik Runeson.

”Jag lekte mycket själv”

Av Linda-Marie Sköld

↑ Måd tillsammans med Nalleman, som är fylld med träull, vilket är träspån ”skräpet” från en snickarverkstad.
Foto: Linda-Marie Sköld.

Gömma nyckel, Tippen och Sista paret ut – har du också lekt dessa lekar? Måd lekte inte bara klassiska lekar för sin tid, utan spelade också fotboll med brottslingar och rollspelade med Nalleman.

MÅD FÖDDES ÅR 1947 i Tillberga. Under ett par år bodde familjen på Källgatan i Västerås, för att sedan flytta tillbaka till Tillberga igen. ”Vi var typisk arbetarklass. Mamma var hemma ända tills jag började i skolan, sedan började hon på hemtjänsten. Pappa jobbade på verkstad och stod vid svarven. Eftersom jag har varit ensam barn har jag inte riktigt tyckt att barn har varit roliga, så jag har lekt mycket själv.”, berättar Måd.

I BÖRJAN PÅ 1950-TALET var Måd, då cirka fyra år ung, med sina föräldrar på Skansen. Där fanns det många olika slags djur. ”Vi kommer till ett stånd och där finns det nallar från pyttesmå till jättestora. Då säger min pappa att jag får välja vilken jag vill. Mamma får nästan spader. Hon tror att jag ska välja en nalle som är lika stor som mig själv. Men jag tar Nalleman och han var vackert rödlila på den tiden. Och han vart min älskling som syns.”, berättar Måd och visar upp Nalleman, som idag är 72 år och sönderälskad.

MÅDS PAPPA BYGGDE ETT dockskåp till henne av en bokhylla och hennes mamma sydde gardiner. I dockskåpet brukade hon leka med Nalleman, som fick en särskild plats i hörnet. ”Han hade ögon då. Och jag pratade med honom – ’Tycker du dem ska få gröt till frukost? Nej, säger Nalleman, det får dem inte. De ska inte få någon frukost idag’”.

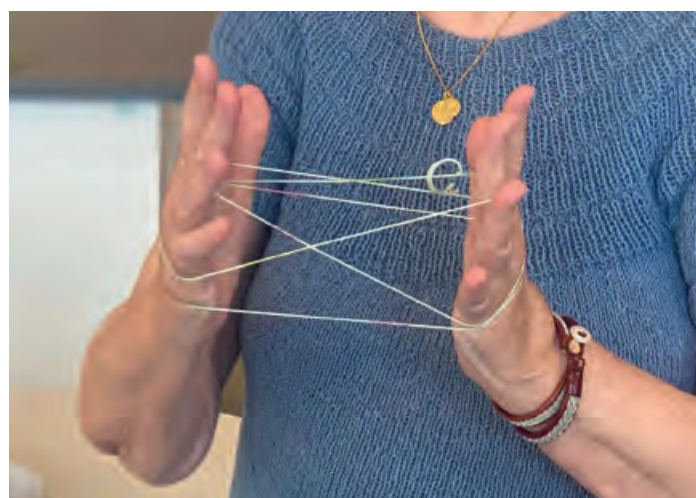
← Många flickor samlade på bokmärken, som de sedan bytte med kamraterna. Bildens bokmärken finns i länsmuseets samlingar. Foto: Kajsa Ehlton, Västmanlands läns museum.

MÅD LEKTE INTE MED så många barn på fritiden, men i skolan var det annorlunda. När hon gick på Blåsboskolan i Västerås bytte tjejer bokmärken och filmisar medan killarna spelade kula. ”Du ska inte tro att man lekte med en kille. Det fanns inte på kartan. Sen flyttade jag till Tillberga när jag gick i femman, och där var det ingen skillnad på killar och tjejer. Det var märkligt. Jag visste inte riktigt hur jag skulle bete mig.”, minns Måd. Tjejerna och killarna brukade bland annat leka kurragömma i skogen, samt hoppa hage och hopprep ihop.

DET FANNS INGA AKTIVITETSLEKSAKER till barnen på skolgården under 1950-talet. Ville man leka med något på rasten tog man med sig det hemifrån. Bollspel var en vanlig lek, och alla fick vara med. ”Det var aldrig frågan om att man inte skulle vara med för att man inte hade egna bollar. Det var nog värre med killarna som spelade kulor. De spelade av varandra kulorna. Då behövde man ha egna. I slöjden så virkade man en bollpåse så att man skulle kunna ha bollarna med sig. Sen hängde man påsarna på en krok utanför medan man var inne på lektionen.”.

EN LEKSAK HON DÄREMOT inte gillade särskilt mycket var en celluloiddocka. Den var i hård plast, hade raka armar och ben, ditmålat hår och såg ut som en 10-åring. På den tiden fanns det inga dockor som föreställde bebisar. ”Den lekte jag inte med. Det var ingen mysig docka”.

”JAG FICK GÅ PÅ LEKIS, på barnträdgård, därför att jag inte hade några kompisar. Tittade inte fröken på mig då sprang jag hem, eller så sprang jag till fängelset och spelade fotboll med fångarna. Det var roligare”, berättar Måd. Hon var sex år och gick då på Fridnässkolan som ligger bredvid Västerås gamla fängelse. Hur hon kom över staketet? ”Det var ingen konst då. Det var inga stora staket. Vad skulle jag vara orolig för? Det var ju snälla killar. De spelade fotboll ute på planen”.

↑ På skolgården lektes det med snöre. Det krävdes två personer för att forma snöret till olika figurer. Foto: Linda-Marie Sköld.

NÄR MÅD FICK EGNA barn tillbringade de mycket tid tillsammans i skogen. De gjorde kottedjur, precis som hon själv gjort som liten, och satte rönnbär på långa snören som blev girlanger att hänga i fönstret. Även potatistryck och saltdeg var en återkommande lek.

MÅD TYCKER ATT LEKEN är jätteviktig, både för att utvecklas fysiskt och psykiskt. ”Leker man med andra så får man empati, lär sig ta hänsyn. Det är det som leken är till för.”, resonerar Måd och tycker att tekniken idag tar för mycket plats.

↓ Tre pojkar spelar kula någonstans i Västerås år 1947. Foto: Express-Bild, Västmanlands läns museum.

Lekar som Måd minns

Tippen

Rita en gubbe och placera ut russin på gubben. En person bestämmer vilket av alla russin som är ”tippen”. De andra får sedan plocka russin tills tippen är funnen.

Gömma nyckel

En person gömmer en nyckel och säger om den finns i höjd med fågel, fisk eller mitt emellan. De andra letar sedan efter nyckeln. Förr fanns det nycklar i varje dörr och de var lätta att få tag på, men det går att använda valfritt föremål.

Flyga drake

Drakarna byggdes av egenhändigt plockade pinnar från skogen och tyg hemifrån.

Sista paret ut

Deltagarna ställer sig i par på ett led och ropar ”sista paret ut”. De som står sist ska då springa och försöka ställa sig först utan att bli tagna.

Jakobs stege

En person tar en lapp och gömmer den i sin hand. De andra gissar vilken hand lappen är i, de som gissar rätt får ett poäng.

Historiskt quiz om spel

Av Annasara Olofsson

Hur mycket känner du till om vår spelhistoria? Testa dina kunskaper här! De rätta svaren finner du längst ned på sidan.

1. En av världens högst rankade schackspelare på 1980-talet är Ulf Andersson från Västmanland. I vilken kommun växte han upp?

- A** Arboga
- B** Fagersta
- C** Köping
- D** Västerås

↑ Pojkar spelar schack på ungdomsgård, 1964. Foto: Bertil Forsén, Västerås stadsarkiv.

2. Minecraft är världens mest sålda TV- och datorspel genom tiderna. I vilket land utvecklades spelet år 2009?

- A** Sydkorea
- B** England
- C** Japan
- D** Sverige

3. Bingo finns i många varianter – vilken version uppfanns i Möklinta år 1990?

- A** Bilbingo
- B** Kobingo
- C** Poesibingo
- D** Musikbingo

4. Vilket är världens äldsta brädspel?

- A** Monopol
- B** Chaturanga
- C** Backgammon
- D** Senet

↑ Två officerare i Salbohed spelar backgammon, cirka 1900. Foto: Okänd, Västmanlands läns museum.

5. I vilket land uppfanns spelautomaten Enarmad bandit på 1890-talet?

- A** Kina
- B** USA
- C** Tyskland
- D** Indien

↑ Spel på enarmad bandit i Västerås Folkets hus, 1963. Foto: Bertil Forsén, Västerås stadsarkiv.

Av Tjarls Metzmaa

I en tid då skärmar ofta ses som distraktioner för unga, vill Shadowplayers Spelförening i Hallstahammar visa att spelkulturen är mycket mer än bara underhållning. Här är spelandet ett kreativt utlopp och en väg till gemenskap. Hos oss kan unga mötas för att spela, arrangera turneringar och utveckla sina egna projekt.

↑ Sex personer spelar Mario Kart på Nintendo Switch, tre med förbundna ögon. Personen bakom försöker förmedla hur personen framför, som håller i kontrollen, ska köra.
Foto: Tjarls Metzmaa.

SPELKULTUREN ÄR EN STÄNDIGT växande värld som innefattar mycket mer än bara digitala spel. Här ryms brädspel, rollspel, figurspel, samlarkortspel och mycket mer – som cosplay och fantastik. Hos oss spelas populära brädspel som "Ticket to Ride" och rollspel som "Dungeons & Dragons". Det är en kultur där strategi, lek och kreativitet möts, och där djupa historier blandas med personligt skapande. Spelandet är inte bara en flykt från verkligheten – det utvecklar också lagarbete, problemlösning och kreativitet. För den som vill få en djupare inblick, gå gärna in på sverok.se och läs mer om spelkulturens olika grenar.

SHADOWPLAYERS SPELFÖRENING grundades år 1992 och erbjuder en plats där spelintresserade kan samlas och växa tillsammans. Vi riktar oss särskilt till unga, men är öppna för alla åldrar. Här får medlemmarna själva ta ansvar för sina projekt och aktiviteter, vilket skiljer oss från många andra föreningar, där verksamheten är ledarledd. Demokrati och medskapande

står i centrum och medlemmar så unga som 12 år tar plats i styrelsen – för hos oss är det medlemmarnas engagemang som driver föreningen framåt. De senaste åren har vi kontinuerligt ökat i medlemstal och är idag närmare 150 medlemmar. Det gör oss till en av de större föreningarna i Hallstahammars kommun.

EN NÄRA BESLÄKTAD DEL till spelkulturen är e-sporten, som är en idrott för framtiden. E-sporten har snabbt vuxit sig stark både i Sverige och internationellt. Spel som "Counter-Strike" kräver strategi och lagarbete och lockar unga med sin dynamiska spelstil. Shadowplayers var med och grundade Svenska e-sportsförbundet som år 2023 valdes in i Riksidrottsförbundet. Att e-sporten numera är erkänd som en officiell idrott är ett stort steg för oss och för våra medlemmar. Vår förhoppning är att kunna etablera kommunala "e-sportsplaner", precis som det finns fotbollsplaner, så att fler unga kan få chansen att spela och utvecklas. Bright E-sports Arena i Västerås är ett föredöme för rörelsen.

SPELKULTUREN ÄR EN DEL av Västmanlands kulturarv, både fysiskt och digitalt. Shadowplayers spelar en viktig roll som lokal samlingsplats där unga kan mötas, växa och inspireras. Vi vill bjuda in dig till en framtid där fysiska och digitala världar samspelar och spelkulturen blir en självklar del av vårt samhälle. Vill du veta mer? Besök oss gärna på Parkgatan 24 i Hallstahammar och upptäck vad spelkulturen handlar om!

↑ Bilden är tagen på Hallstahem Summer Camp, där olika föreningar visade upp sina verksamheter. Flickan på bilden testar VR och spelet "Beat Saber" för första gången. Bakom ringlar kön lång för att få prova på. Foto: Tjarks Metzmaa.

Ledare i det dolda

Av Martin Hammarlund

Jag har alltid trott att jag haft en rätt bra koll på vad som behövs för att skapa förändring. Men så kom jag till en brottarhall i Norberg för fem år sedan och höll ett budgetmöte med låtsaspengar tillsammans med fyra asylsökande. Där förändrades allt. Det mötet, och de fem år som jag har arbetat direkt med människor på asylboenden och i deras vardag, har lärt mig något som inget kontorsjobb kunnat göra: det är människorna själva som sitter på lösningarna.

← Budgetmöte med asylsökande i en brottarhall i Norberg. Foto: RF-SISU Västmanland.

→ Ledare framför Idrottens hus i Västerås. Foto: Martin Hammarlund, RF-SISU Västmanland.

JAG HETER MARTIN HAMMARLUND och jobbar som idrottskonsulent på RF-SISU Västmanland. Mitt jobb handlar om att skapa medborgardrivna aktiviteter på prioriterade och idrottssvaga områden. Det är lätt att tänka att prioriterade områden bara handlar om problem – utanförskap, brist på resurser, avsaknad av ledarskap. Det är så de ofta beskrivs i medier, politiska diskussioner och till och med av oss som försöker göra något åt det. Men när jag började jobba ute på fältet insåg jag att den där problemfokuseringen missar något väldigt viktigt: de här områdena kryllar av resurser. De är fulla av människor som kan och

vill, men som kanske inte riktigt fått chansen att visa vad de går för.

TIDIGARE SATT JAG på kontoret och försökte gissa vad som behövdes i ett område. Skrev en fin projektplan, packade bilen och körde igång. Det var ett misstag. När projektet var över var även aktiviteten över, för när vi kommer med färdiga lösningar och idéer, utan att prata med människorna vi vill hjälpa, så missar vi hela poängen. Vi skapar något åt dem, men vi bygger inget med dem. Istället är det viktigt att lämna kontoret och fråga vad som saknas. ”Vad vill ni göra?”.

Svaret kan vara en fotbollsturnering eller en gårdsfest, men det väsentliga är inte aktiviteten i sig, utan att det är de själva som får driva processen. För varje gång de lyckas med något växer självförtroendet och drömmarna blir större.

DEN HÄR ARBETSMETODEN handlar om att bygga förtroende och skapa relationer. Om att våga släppa kontrollen och låta människor själva vara med och skapa sin vardag. Det kan kännas läskigt att inte ha en färdig plan, men tro mig – det fungerar. De boende i områdena känner sin verklighet.

De vet vad som behövs. Det vi kan göra är att ge dem förutsättningarna att lyckas.

SAMTIDIGT ÖKAR DET CHANSERNA till hållbarhet och kontinuitet. Det är lätt att starta ett projekt och känna att man gör skillnad, men vad händer när pengarna är slut och projektet är över? För mig handlar det om att bygga något som håller även efter att vi är borta. Det gör vi bäst genom att hjälpa människor att själva ta ägandeskap och inse att de sitter på lösningarna. Att locka fram och stötta alla de fantastiska ledare som finns där ute i det dolda.

Utgrävning av nutiden

– på spaning efter alternativa berättelser om rörelse

Av Ksenija Komazec

Vad räknas som rörelse och fysisk aktivitet? Hur kan vi studera och beskriva rörelse? Och hur kan nya berättelser om rörelse bidra till vår syn på rörelse, samt inspirera nya sätt att utforma upplevelser? Det är frågor som jag undersöker i mitt doktorandarbete inom Innovation och Design vid Mälardalens universitet.

VI RÖR OSS HELA tiden, men när vi pratar om rörelse och fysisk aktivitet hamnar vi ofta i sport- och hälso-spåret, som att jogga eller gå på gym, där många av de vardagsrörelser vi gör inte nämns eller uppmärksammas. De metoder som använts för att studera rörelse har ofta fokuserat på att mäta rörelse i form av hur länge och hur intensivt vi rör oss. Det här sättet att prata om rörelse lyfter fram vissa rörelser och perspektiv på rörelse, men vi får inte inblick i var, när, hur, varför och med vem rörelsen utförs.

FÖR ATT UTFORSKA ANDRA sätt att studera rörelse och synliggöra rörelser som vi gör i vardagen, har jag tillsammans med museipedagog Anna Bratås från Västmanlands läns museum tittat på hur arkeologer och osteologer gör när de tolkar fynd. Genom att utgå från ett skeletts förslitningar samt de vardagsföremål som en person använt, skapar de sig en bild av hur en person

→ Utifrån nutida vardags föremål fick workshop-deltagarna fundera kring slitningar på skelettet vid användning. Platserna för slitaget markerades med tejp. Foto: Ksenija Komazec.

← När platserna för slitage markerats ut begravdes skelettet i en sandlåda tillsammans med bruksföremålen. Andra deltagare i workshopen fick därefter gräva upp skelettet och föremålen för att analysera hur föremålen kan ha använts. Foto: Ksenija Komazec.

↓ Ksenija Komazec är doktorand vid Mälardalens universitet. Med bakgrund i design och produktutveckling undersöker hon metoder och sätt att designa med rörelse i åtanke. Genom att bygga ett litet hus på hjul med återbruksmaterial har hon i sin forskning tittat på olika sätt att röra på sig och sätt att delta med hela kroppen. Foto: Jonas Bilberg.

kan ha levt sitt liv. På ett liknande sätt ställde vi oss frågan: Vad kommer framtida arkeologer att kunna säga om oss utifrån våra skelett och vardagsföremål?

VI BESTÄMDE OSS FÖR att genomföra ett experiment. Deltagare i olika åldrar bjöds in till en lekfull övning, där de tillsammans, med en stor portion fantasi, spekulerade kring de spår av rörelse som vi potentiellt kommer att lämna efter oss. Deltagarna började med att reflektera kring och överdriva rörelser som de gör i relation till olika vardagsföremål, för att sedan utforska var eventuella förslitningar skulle kunna uppstå. Förslitningarna markerades med tejp på ett plastskelett, som grävdes ner i en sandlåda tillsammans med de tillhörande vardagsföremålen. Efter en fikapaus, eller vad som i övningen var cirka 100 år framåt i tiden, fick andra deltagare, nu iklädda rollen som arkeologer, gräva upp och inspektera fynden.

UTIFRÅN TOLKNING AV SKELETTFÖRSLITNINGAR i relation till föremålen som hittades, skapade deltagarna berättelser om hur de trodde att personen levt sitt liv. Även om övningen resulterade i fantasifulla berättelser, som den om Kent – en kringresande expertklämmare som använde tesil som verktyg för att klämma på olika föremål, gav den stöd till att få syn på den vardagliga rörelsen som vi tar för givet, samt möjlighet att diskutera rörelse utifrån flera olika perspektiv. Rörelse är inte bara något vi gör, utan är djupt förankrad i våra vardagliga, sociala och kulturella sammanhang.

GENOM ATT SYNLIGGÖRA fler perspektiv på rörelse och fysisk aktivitet hoppas jag med min forskning bredda synen på hur rörelse kan ta sig olika uttryck och var den kan ske. Jag vill också väcka tankar om hur vi skulle kunna utforma miljöer och produkter som bjuder in till olika sätt att delta och röra på sig.

Svenska Metallverken låg centralt i Västerås och var en av flera stora industrier som verkat i staden. Bland de många medarbetarna fanns olika intressen som gav upphov till föreningar inom företaget. Svenska Metallverkens idrottsförening var en av dem. Deras arkiv finns idag bevarat hos Arkiv Västmanland.

Av Oscar Forsgren

Svenska Metallverkens idrottsförening

FÖRENINGENS ARKIV vittnar om ett stort idrottsintresse hos Metallverkens personal. Idrotter som utövades var handboll, friidrott, golf, motion, bordtennis, badminton, skytte, bowling, simning, boxning, schack, basket, tennis och boll. Från handbollssektionen finns flest handlingar bevarade och tidsperioden för sektionen sträcker sig mellan åren 1947–1963. Idrottsföreningen var en korp-förening och allt deltagande skedde på motionsnivå.

BLAND ÅRSMÖTESHANDLINGARNA I ARKIVET finns verksamhetsberättelsen för idrottsföreningens första verksamhetsår, 1945–1946. ”Den 17 mars 1945

samlades på initiativ av herr Lorentz Eriksson, Mekaniska verkstaden, ett antal idrottsintresserade från Metallverken på Konsum för att diskutera möjligheterna att bilda en idrottsförening inom Metallverken. [...] Därvid meddelades, att bolagsledningen var mycket intresserad av frågan och lovat stödja en eventuell förening med ett årligt bidrag”. Detta var alltså en fråga som berörde hela vägen upp till bolagsledningen och visar på idrottsintresset i samhället vid den här tiden. Enligt stadgarna var ett av föreningens ändamål ”att stödja och främja motionsidrotten vid metallverken”. Under det första

← Svenska Metallverken bidrog ekonomiskt till anläggandet av en tennisbana i anslutning till Köpingsvägen. Västerås Tennis-klubb ansvarade för skötseln. Bilden är från invigningen av tennisbanan den 9 augusti 1946. Foto: Okänd, Arkiv Västmanland.

■ LÄS MER
Svenska Metallverkens idrottsförening, Arkiv Västmanland.

verksamhetsåret bildades elva sektioner. Handboll och golf tillkom senare.

FÖR ATT HÅLLA IHOP föreningen och sektionerna behövdes en samlad kraft, en uppgift som tilldelades centralstyrelsen. Det äldsta bevarade protokollet från centralstyrelsen är daterat den 7 november 1946 och vittnar om att protokollen från det första verksamhetsåret saknas i arkivet. I protokollet diskuteras samkväm, valberedningens förslag till Västerås Korpidsrottsförbund samt klubbmärke.

IDROTTSFÖRENINGEN VAR DELAKTIG i uppkomsten av sportanläggningen Bellevue i Västerås år 1974. Tillsammans med Västerås Tennisklubb, ASEA:s Idrottsförening och Inge Plymoth ingick Essem IF (Metallverkens idrottsförening) ett avtal om att bygga en anläggning för tennis, badminton, squash, bowling, handboll, volleyboll och basket. Parterna bildade ett bolag som fick namnet Bellevuestadion i Västerås AB.

INTRESSET FÖR MOTION OCH IDROTT inom Metallverken var sprudlande och arkivet vittnar om en oerhört engagerad arbetsstyrka som värdesatte att röra på kroppen.

En fotbollshistoria från Surahammar

Av Staffan Hesselbäck

År 1905 introducerades fotbollen i Surahammar. Hur det gick till går det att läsa på Surahammars IF:s hemsida. Där finns det också en berättelse om finalspelen i fotboll år 1909, då det tävlades om Tamms Pokal. Tre lag hade gått till final och den första matchen spelades mellan Ramnäs B-lag och Surahammarskamraterna. Det vinnande laget skulle en timme senare möta Ramnäs A-lag i det som var den riktiga finalen. Följande historia är berättad av Ernfrid Danielsson, målvakt och lagkapten i Surahammarskamraterna.

↑ Surahammars IF spelar mot Hallstahammar SK på Sura IP år 1909. Suralaget vann med 6–0. Foto: Surahammars IF/arkiv.

VI VORO MYCKET FÖRVÅNADE över att två matcher skulle spelas samma dag, men glada i hågen cyklade vi till Ramnäs tidigt en söndagsmorgon. Det hade regnat så vägen var ”tung”. Framkomna ställde vi upp mot Ramnäs B-lag och segrade mycket knappt med 1–0. Vi skulle sålunda möta A-laget en timme senare.

EFTER EN TIMMES VILA i en gammal mangelbod och efter att ha stillat vår hunger med några medhavda smörgåsar ställde vi upp till finalen. Vi voro nog lite svaga i knäveckan och trodde att här skulle vankas duktigt med stryk, ty om vi kunde slå Ramnäs B-lag med endast 1–0, hur mycket smörj skulle vi då inte få av deras A-lag, som allmänt ansett för ett mycket gott lag. Men vi höggo i ordentligt, spelade som aldrig förr mot övermakten, trots en svår match strax innan. Dahllöf, centern, var finfin, men lyckades aldrig göra mål på grund av att Ramnäs särskilt uppvaktade och till och med försökte justera honom. De voro nämligen ”arga” på ”knodden” (förmodligen för att han spelade bättre än alla Ramnäspojkarna tillsammans.) Jag värjde målet riktigt bra och med stor tur också förstås. Men så hade jag också ett duktigt backpar framför mig: Hellman och Broström, som minsann inte gingo av för hackor. Stora, kraftiga och orädda pojkar.

HALVTID 0–0. VID ANDRA halvleks början vågade vi hoppas på att kunna vända ett nästan säkert nederlag till seger. Jag tog två straffsparkar. Men i matchens 11:te timma fick Ramnäs äntligen mål genom sin högerinner, Blomgren. Hellman skymde och jag kastade mig i lervällingen, fick fingerspetsarna på lädret, men kunde tyvärr ej hindra bollen från att smita in. Nu blev det fart de få minuterna som återstod. Dahllöf gick nu upp gång på gång, men fick för varje gång en ny justering i stället för mål.

MATCHEN SLÖTS ALLTSÅ MED 1–0 till Ramnäs fördel. Vi voro nästan alla justerade. Mina byxor blevo sönderrivna, så att jag ibland fick hålla upp dem med ena handen och mota bollen med den andra.

■ LÄS MER

<https://surahammarsif.se/nyheter/kategori/historia/>

Idrott och upptäckarglädje

Av Linda-Marie Sköld och Annasara Olofsson

Historiska spår av sportaktiviteter – Kulturarv Västmanland

GENOM TIDERN HAR MÄNNISKOR världen över tävlat för att mäta styrka, uthållighet och intelligens. Redan på stenåldern användes skidor och under bronsåldern tävlades det i längdhopp, dragkamp och ridning. Medeltida idrotter, som papegojskytte, speglade krigföringens behov av skicklighet i bågskytte.

Idrott har inte bara handlat om tävling, utan också om att bygga gemenskap och identitet. Hur vet vi det här? Spår av dessa aktiviteter finns i runstenar, föremål och senare dokumentation som exempelvis fotografier. På webbsidan Kulturarv Västmanland kan du genom artiklar, bilder, filmer och ljud upptäcka hur bland annat sport och fritid har format vårt län och fortfarande spelar en central roll. Läs mer genom att skanna QR-koden med din mobilkamera.

Har du upptäckt motionsäventyret i Dingtuna?

Foto: Annasara Olofsson, Västmanlands läns museum.

DINGTUNAS MOTIONSSPÅR I VÄSTERÅS har sedan början av 2020-talet varit ett populärt utflyktsmål. Här kan besökare kombinera äventyr, spel och motion på ett lekfullt sätt. I motionsspåret hittar du Dingisarna som är handmålade träfigurer. Det finns över hundra träfigurer utplacerade i naturen, där de gestaltar unika karaktärer med olika humör och intressen.

Vid startplatsen av den två kilometer långa slingan finns brickor att köpa till Dingisbingo. Aktiviteten motiverar till rörelse, utmaning och upptäckarglädje för hela familjen.

Dingisarna är ett ideellt initiativ framtaget av Emma och Marcus Björklund som även anordnar olika evenemang i spåret varje år. Pengarna som samlas in används till material och underhåll. Allt överskott skänks till välgörenhet för barns välfärd i samhället. Mer information finns på dingisarna.se

Upprop till nästa Spaning

↑ En gammal stege får en ny funktion som bokhylla. En resväska blir en inredningsdetalj och något att ställa vaser på, de senare i form av återanvända glasflaskor. Bilden är resultatet av vad ChatGPT tar fram om du ber den visa återbrukade gamla föremål. Foto: AI-genererat fotografi.

VILL DU VARA MED och bidra till nästa nummer av Spaning med tema Hållbarhet och återbruk?

HAR DU NÅGON GÅNG räknat hur många föremål du äger? För många av oss vore det en närmast omöjlig uppgift eftersom vi är omgivna av saker, var vi än befinner oss. Föremål är lätta att få tag på och tar inte lång tid att tillverka, men så har det inte alltid varit.

HUR MÅNGA AV DINA föremål använder du regelbundet? Det är troligtvis många färre än det antal du äger. Idag omger vi oss av saker för att de är vackra, visar status, följer trender, har affektionsvärde, tar emot att slänga och så klart – fyller en funktion. Just funktionen var tidigare den största anledningen till att äga ett föremål, kunde man sedan göra det vackert med färg och mönster var det en bonus.

IDAG LEVER VI I ett slit-och-släng-samhälle där vi kastar bort och köper nytt istället för att laga. Nyproducerade varor hamnar på soptippen och miljöförstöringen ökar. I våra museisamlingar finns det många exempel på hur föremål lagats och återanvänts, ibland till och med fått en ny funktion. Kanske är det dags för dagens människor att lära av sina förfäder?

Vi efterlyser berättelser från Västmanland som kan bli artiklar i nästa nummer av Spaning med tema Hållbarhet och återbruk. Till Spaning vill vi alltid hitta olika infallsvinklar på våra teman. Inget är för stort, smått eller smalt. Vill du vara med och bidra med din berättelse? Skicka ett mejl till spaning@regionvastmanland.se senast den 1 augusti.

Nyheter

PRIS OCH BERÖM

NOMINERINGAR

Styrelsen vid Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförening nominerade år 2024 Riddarhyttans Hembygds- och Intresseförening till Årets Hembygdsförening och boken "Kartor från Götlundabygden" av Thomas Hjelt, utgiven av Götlunda Hembygdsförening, till Årets Hembygdsbok. Ingen av nomineringarna resulterade i en utmärkelse.

HEDERSDIPLOM

Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförenings hedersdiplom delas ut till personer inom eller utom hembygdsföreningarna som gjort en kulturgärning utöver det vanliga. År 2024 delades diplom ut till:

Monica Karlsson med motiveringen: Monica Karlsson är född i Stockholm men flyttade till Skultuna år 1978. Hon arbetade större delen av sitt yrkesliv som sekreterare, men har även andra meriter. Sedan år 2015 är Monica sekreterare i Skultuna Hembygdsförening, en roll hon passar perfekt för. Monica är också engagerad i andra föreningar i Skultuna, där hon varit både ordförande och kassör – en sann föreningsmänniska med andra ord.

Monica ställer alltid upp för hembygdsföreningen. Hon säljer lotter, bakar, städar och serverar vid aktiviteter som gudstjänster i "Paradiset" Kärrbostugan, Kvarnbackadagen och Messingsbrukets Julmarknad.

Det är de ideella medlemmarnas arbete som möjliggör för Skultuna Hembygdsförening att förvalta och synliggöra Skultunas kulturarv. Som sekreterare arbetar Monica i bakgrunden och får alldeles för lite uppmärksamhet utifrån sin betydelse för föreningen. Hon är ett stort stöd för föreningens ordförande och övriga i styrelsen och vi hoppas att hon kan bistå föreningen i många år till.

Monica Karlsson. Foto: Hans G Silfverberg.

Margareta Smevold. Foto: Susanne Cassé.

Margareta Smevold med motiveringen: Margareta Smevold har bott i Skultuna sedan år 1975. Under sitt yrkesliv arbetade hon som löneadministratör och skötte samtidigt administrationen för ett familjeföretag. Med den bakgrunden är hon perfekt i rollen som kassör i Skultuna Hembygdsförening, något hon varit sedan år 2015.

Margareta har nyligen passerat 80-årsgränsen men är fortfarande aktiv vid allehanda aktiviteter i föreningen. Hon städar, bakar, serverar och arbetar med utställningarna. Hon tar också ett stort ansvar vid större arrangemang, som Messingsbrukets Julmarknad och Kvarnbackadagarna.

Det är de ideella medlemmarnas arbete som möjliggör för Skultuna Hembygdsförening att förvalta och synliggöra Skultunas kulturarv. Som kassör arbetar Margareta i bakgrunden och får alldeles för lite uppmärksamhet utifrån sin betydelse för föreningen. Hon är ett stort stöd för föreningens ordförande och övriga i styrelsen och vi hoppas att hon kan bistå föreningen i många år till.

Bengt Wallén. Foto. Hans G Silfverberg.

Bengt Wallén med motiveringen: Bengt Wallén började som ledamot i styrelsen för Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförening år 2012 och tog år 2015 över som ordförande. I år lämnar han ordförandeklubban vidare och avgår också ur förbundsstyrelsen.

Bengt har som förbundsordförande varit en förebild för många inom hembygdsvärlden och en trygg person att vända sig till. Hans lugna och metodiska framtoning, samt förmåga att lyfta det positiva vid en spänd situation, har bistått hembygdsföreningar i vårt län vid interna oenigheter och varit till stor

nytta vid förhandlingar. Han har också varit mycket omtyckt som chef för de två konsulenter som verkat under hans tid som ordförande.

Bengt har ett mycket omfattande och värdefullt kontaktnät i länet som han använder flitigt och som gynnar rörelsen inom många olika områden. Han fortsätter att arbeta för en levande hembygd öppen för alla i egenskap av ordförande i Badelunda Hembygdsförening.

Styrelsen och konsulenterna vid Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförening tackar Bengt för denna tid och önskar honom många kommande hembygdsår med den egna hembygdsföreningen!

Eldsjälar i Karbenning. Foto: Susanne Cassé.

Eldsjälar i Karbenning med motiveringen: Till alla karbenningbor som under många år har stöttat utvecklingen av Karbenning Hembygdsförenings kaffestuga Café Amanda, till att bli en verksamhet som ligger många varmt om hjärtat. Med era bakverk och godaste specialiteter har ni bidragit till att föreningen fått en nystart och något att samlas och samarbeta kring.

Café Amanda har blivit en uppskattad samlingspunkt för bygden under sommaren. Dit kommer lokalbefolkningen för att fika och umgås, men också återvändare och en och annan amerikansk ättling till de karbenningbor som en gång utvandrade. Den lantliga och fridfulla miljön lockar även spontana besökare som passerar förbi på riksvägen utanför.

Utan alla dessa karbenningbors gemensamma krafter och ideella engagemang hade Karbenning Hembygdsförening inte varit så välmående och aktiv som den är idag. Tack för att ni gjort detta möjligt!

VERKSAMHETSPRIS

Verksamhetspriset är en penninggåva om 5 000 kr och ett diplom. Det delas ut till en förening som i sin verksamhet bidragit till att stärka och bevara intresset för kulturmiljöer i länet.

År 2024 delades priset ut till **Riddarhyttans Hembygds- och Intresseförening** med följande motivering:

Riddarhyttans Hembygds- och Intresseförening är aktiva i en gammal bruksort där gruvverksamheten varit central. Idag är gruvorna nedlagda men föreningen arbetar hårt för att hålla industriarvet levande genom sitt museum, heldagsaktiviteter, guidningar, fotoutställningar och en populär vandrings slinga kallad "Gruvbusleden".

Föreningen genomför torpinventeringar med informationsskyltar och QR-koder till material på hemsidan som resultat. De är ett föredömligt exempel på hur man kan lyfta ett arkivmaterial från

hyllorna till att levandegöra historien där den en gång ägde rum. Genom sina aktiviteter runt om i bygden och på hemsidan når de en stor publik. Det finns också något för alla åldrar.

VERKSAMHETSBI DRAG

Verksamhetsbidraget från Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförening delas ut till projekt och aktiviteter som stärker föreningarna och som kan komma att ge dem flera medlemmar.

År 2024 fanns det 121 000 kr att fördela. Det kom in tio ansökningar om bidrag till en summa av 175 000 kr. Bidraget fördelades enligt följande:

15 000 kr till Engsö Hembygds- och Intresseförening för upprustning av museet. 18 000 kr till Fläckebo Hembygdsförening för modernisering av museibyggnad. 9 000 kr till Harakers Hembygdsförening för tillgängliggörande av samlingen. 9 000 kr till Norrby Hembygdsförening för anläggande av boule-bana. 20 000 kr till Sala Hembygds- och Fornminnesförening för synliggörande av föremålssamlingen. 20 000 kr till Sevalle Hem- och Bygdegårdsförening för informationsmaterial om föreningen. 7 000 kr till Skultuna Hembygdsförening för marknadsföring av sitt 70-årsjubileum. 9 000 kr till Svanå Folkets Hus Hembygdsförening för Konst- & Kulturcafé, Träffpunkt Svanå. 9 000 kr till Säby Hembygdsförening för tillgängliggörande av samlingarna. 5 000 kr till Västerfärnebo Hembygdsförening för inköp av vikskärm till utställning.

UTSTÄLLNINGAR

Utställningen Älskade Västmanland.
Foto: AI-genererat fotografi/
Västmanlands läns museum.

ÄLSKADE VÄSTMANLAND

En interaktiv och rolig utställning som utgår från alla de berättelser, bilder, filmer och saker läns museet samlat in från västmänniskan under 2023. Utställningen ger perspektiv på samtiden och framtiden samt reflekterar kring vad de saker vi äger och den plats där vi bor betyder. Vad kan våra saker berätta om vår samtid? Vilka platser är älskade eller tråkiga och vad säger det om länet idag? Vilka saker är viktiga för oss när vi omger oss med så många och vilka platser väcker känslor av lugn och ro eller obehag?

PROGRAM

Det händer mycket på museet för alla åldrar både på plats och online. Titta in på museets hemsida <https://vastmanlandslansmuseum.se/aktiviteter/>, eller följ oss på Facebook och Instagram för att inte missa något tillfälle!

MUSEETS LJUDAPP

I läns museets app finns det två ljudvandringar att ta del av. Ljudvandringssappen finns att ladda ner helt gratis från App Store och Google Play och heter Västmanlands läns museum.

Vandringen ”Om föremålen kunde berätta” finns i museets fasta utställningar på Karlsgatan 2. Bland alla föremål i museets utställningar är det några som gärna vill berätta sin egen historia och om tiden innan de hamnade på museet. Hur skulle det låta om föremålen själva fick berätta? I den här vandringen kan du lyssna till fem föremål som själva berättar sin historia. Vandringen finns på svenska, engelska, finska och arabiska. Alla berättelser bygger på fakta.

Vandringen ”Skitviken – en rostig lustgård full av liv”. Livet i Skitviken är en dokumentation som med små medel har fångat en subkultur på en undanskymd plats omgiven av nya skrytbyggen i Västerås. Det är möjligt att lyssna på berättelserna samtidigt som du befinner dig på plats. Ett nytt och spännande grepp där insamling och utställning integreras. En QR-kod sitter på en lyktstolpe vid södra broräcket över Skitviken på Ångkraftverkets sida. Vandringen finns på svenska.

BOKA SKOLVISNINGAR OCH STUDIELÅDOR DIGITALT

Är du lärare? Vill du ta med dina elever på en visning eller boka en studielåda att ha på din skola? Nu finns ett digitalt bokningssystem på museets hemsida. Där är det möjligt att boka skolvisningar och studielådor. Nya lediga tider läggs ut kontinuerligt här: <https://vlm.bokamera.se/book>

KULTURARV VÄSTMANLAND

På Kulturarv Västmanland finns nu möjlighet att läsa om vilka byggnader och bebyggelseområden i flera kommuner i Västmanland som bedöms vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla. Arbetet med kunskapsunderlaget bygger på en byggnadsinventering med analys och kulturhistorisk värdering. Arbetet har drivits som ett samarbetsprojekt mellan Västmanlands läns museums kulturmiljövård, Länsstyrelsen i Västmanlands län och respektive kommun. <https://kulturarvvastmanland.se>

DIGITALT MUSEUM

På Digitalt museum <https://digitaltmuseum.se/> syns mer och mer av länsmuseets samlingar. Där finns foton på föremål från samlingarna och fotosamlingar, bland annat från fotograf Gustaf Åhmans samling.

NYA RAPPORTER

Stiftelsen Kulturmiljövård har under år 2024 och början av år 2025 gett ut ett flertal rapporter med länsanknytning. Samtliga finns att ladda ner på webbsidan: <https://www.kmmd.se/rapporter>

NYA BÖCKER

100 ÅR MED ARMÉNS RIDSKOLA PÅ STRÖMSHOLM: SÅ LADES GRUNDEN FÖR SVENSKA RYTTFRAMGÅNGAR

Anna Nyberg
Petesso Förlag
165 sidor

ISBN 9789198427998

För att få bukt med den bristfälliga ridkonsten inom den svenska krigs-

makten, startades arméns ridskola i Strömsholm 1868. I denna bok behandlas ridskolans hundraåriga historia.

990 SQUARE METRE: PART II

Magnus Abrahamsson
Vulkan förlag
126 sidor

ISBN 9789189823327

Magnus Abrahamsson är upphovsmannen till Sveriges största lagliga graffitivägg i Djuphamnen i Västerås. Hans fotobok rymmer 126 sidor fyllda med bilder från denna vägg.

ARBOGA MINNES ÅRSBOK

Arboga Minne
Årsboken för 2024 innehåller artiklar om Arboga Missionsbokhandel, Explosionen vid Arboga Glasbruk, Arbogas första flyktingmottagning med mera.

DEN RAKA VÄGEN: HISTORIEN OM SYSTEMAIR

Karin Jansson Myhr & Anders Houlitz
Förlaget Näringslivshistoria
199 sidor

ISBN 9789198816846

Fläkt- och ventilationsföretaget Systemair startade sin tillverkning 1974 i Skinnskatteberg. 50 år senare är företaget en global koncern och Europas största tillverkare av ventilationsprodukter.

DET FORNA ÄNGSÖ

Kjell A Johansson
Vulkan förlag
105 sidor

ISBN 9789189823501

En omfattande samling med både klassiska och nya texter som ger en poetisk skildring av Ängsös 1700-talshistoria. Här ryms både Ängsövisan av Olof von Dalin och hela Olof Graus beskrivning av Ängsö på 1700-talet.

DET MAGISKA GUNGET: TRÄDGÅRDSMÖBLER FRÅN GRYTHYTAN

Bengt-Elis Petersson
Grythyttan Stålmöbler AB
247 sidor

ISBN 9789152793473

Trädgårdsmöbler från Grythyttan är författarens passion. I den här boken kan man få guidning i att tidsbestämma en äldre möbelmodell och hämta inspiration till att smycka sin trädgård med hjälp av skickligt renoverade äldre trädgårdsmöbler.

DOLDA FLÖDEN

Inger Orre & Martin Hedén
Albert Bonniers Förlag
495 sidor

ISBN 9789100800246

Boken är en berättelse om Bergslagen, om lokala nyheter, om miljöförstöring och om turismnäring. Boken utspelar sig i Smedjebacken.

FORNBORGARNAS TID: EN TIDIGARE OKÄND PERIOD UR NORDENS FORNHISTORIA

Mattias Lennartsson
Förlag 256, 2024
254 sidor

ISBN 9789198927405

Fornborgarnas tid handlar om en tidigare okänd tidsperiod i den nordiska fornhistorien. Boken är del 1 i en serie om tre böcker, där fornborgar ligger i fokus i denna bok. Vad har fornborgarna i Sverige gemensamt och varför har de byggts på de platser där de återfinns idag? Boken baserar sig på fältundersökningar av cirka 280 fornborgar.

HEJDÅ GRABBAR!

Bo R. Johansson
Prisma förlag, 2024
228 sidor
ISBN 9789152758946

Boken är den tredje delen av berättelsen om ett gäng pojkars liv i en liten landsortsstad i mellersta Sverige under slutet av 1940-talet och början av 1950-talet. Det är en ungdomsberättelse med mycket idrott och äventyr och relationerna till skola och flickor. I boken beskriver författaren ungdomarnas tro på en ljus framtid, åren efter andra världskrigets slut, i en värld som såg annorlunda ut än vad den gör idag.

HISTORISKA PLATSER I VÄSTMANLAND: SEXTON BESÖKSMÅL

Lennart Waara

149 sidor

ISBN 9789152759622

Boken ger en historisk bakgrund till viktiga historiska platser i Västmanland från bronsålder till 1500-tal. Bland annat Strömsholms slott Anundshögsområdet och ett flertal kyrkor.

I ÖDEHUSENS FÖRTROLLANDE VÄRLD! NÄRKE, ÖSTRA VÄRMLAND OCH VÄSTRA VÄSTMANLAND

Tomas Molin

Books on Demand

152 sidor

ISBN 9789180577069

En stor dos nostalgi och lokal kulturhistoria utlovas i denna bok för den som ger sig ut på vandring bland ödehusen. Ödehusäventyret fortsätter i samma anda som i författarens bok från 2023, *En magisk resa bland ödehusen: Närke, Östra Värmland och lite Västmanland*.

JAG VILL LEVA JAG VILL DÖ I NORDEN

Ulf Eneroth (redaktör/utgivare)

Köpingsboken 2024

225 sidor

ISBN 9789152786093

Innehåller ett flertal artiklar om Köpings historia.

KOLBÄCK – TIDERNAS KNUTPUNKT

Kurt Larsson & Jan Kotschack, red

Kolbäckens hembygdsförening

142 sidor

Kolbäckens hembygdsförening fyllde 40 år 2024 och firade med att samla ett drygt 20-tal berättelser i denna bok.

NORA BERGSLAGS JÄRNVÄG - OCH DESS FÖREGÅNGARE

Jan Krey

Norlén & Slottner

273 sidor

ISBN 9789189705623

I boken skildras hur transportsystemet och järnvägarna i Bergslagen utvecklades under 1800-talet, med särskild fokus på konkurrensen och behoven inom bruksnäringen.

RÖDA RECEPTBOKEN

Yvonne Gröning

Karbenning Hembygdsförening, 2025

120 sidor

ISBN: 9789153138891

I Karbenning, Norbergs kommun, står ett gammalt äppelträd. Moderträdet fanns på Högfors bruks ägor. Författaren har i två tidigare böcker berättat om familjen Hamilton på Högfors Herrgård. I den här boken låter sig författaren inspireras av Elvine Hamiltons receptbok med marmorerade pärmor i rött. Boken handlar om tidens matlagningskonst och fyra kvinnors olika vägar i livet.

SADELN OCH VALAN: EN RESA I SALAS URSPRUNG

Jan Forsmark

Jan Wilhelm Forsmark förlag

86 sidor

ISBN 9789152787311

Jan Forsmark har forskat och

fördjupat sig i ortnamnet Sala. Utifrån sina efterforskningar i traktens historia och arkeologi, presenterar författaren en ny spännande teori gällande namnets ursprung.

SLUSSAD GENOM FYRA SEKLER: HJÄLMARE KANAL BERÄTTAR

Staffan Ekegren & Lasse Persson

Votum förlag

201 sidor

ISBN 9789189021891

Låt dig färdas genom fyra sekler längs Sveriges äldsta kanal och njut av miljön, djur, människor och händelser från kanalens historia.

STRÅSSA GRUVA: OM BERGSBRUK OCH JÄRNFRAMSTÄLLNING I ALLMÄNHET OCH STRÅSSA GRUVA I SYNNERHET

Björn Thärnström

239 sidor

ISBN 9789152759165

Stråssa gruva drevs och ägdes av bergsmän från 1500-talet till mitten av 1800-talet för att sedan tas över av olika gruvbolag och läggas ned i början av 1980-talet. Vad som hände sedan kan man också läsa om i boken, till exempel om satsningen på Stråssa-vattnet och om Stråssa som en besöksgruva.

SVEA RIKES SKATTKAMMARE: KARTOR ÖVER SALA SILVERGRUVA FRÅN 1719 OCH 1731

Nils Johan Tjärnlund & Johan Tobias Geisler

Bokförlaget Stolpe

111 sidor

ISBN 9789189696891

I en ny essä utforskar Nils Johan Tjärnlund Sala silvergruvas historiska arv. Boken inkluderar även två illustrerade kartböcker från 1700-talet, skapade av gruvingenjören Johan Tobias Geisler,

vilka ger möjlighet att utforska gruv-
gångar och bergsrum. Bland annat
beskrivs gruvmätningstekniken
markscheideri, en teknik för att
visualisera underjorden.

SÄBY SOCKEN: VÄSTMANLANDS LÄN 1924–2024

Ingvar Ståhl, red
Säby Hembygdsförening
197 sidor

Boken utkom i samband med Säby
Hembygdsförenings 100-årsjubileum
och berättar om händelser, beslut
och människor som under de senaste
100 åren gjort Säby till vad det är
idag.

VANDRA BRUKSLEDEN: ALLA ETAPPER FRÅN VÄSTERÅS TILL AVESTA SAMT FÖRSLAG PÅ DAGSTURER, ÖVERNATTNINGAR OCH SEVÄRDHETER

Carl Törner
Calazo förlag
251 sidor
ISBN 9789189541054

Bruksleden sträcker sig 25 mil och
erbjuder en vacker vandringsupp-
plevelse genom historiska spår från
bergsbruk och järnhantering i
Bergslagen. Idag präglas leden av
fridfullhet i skogsmiljön. Boken
innehåller detaljerad information
om varje etapp, inklusive terräng-
kartor, grillplatser, vindskydd och
transportmöjligheter.

VILLA SUNDBERG: KVARTERET IDA 25 I VÄSTERÅS

Silva Pettersson
50 sidor
ISBN 9789153112273

Villa Sundberg på Djäknebergsgatan
11 A byggdes i början av 1900-talet
av juveleraren Axel Sundberg. I boken
berättar Silva Pettersson, med hjälp av
människor som bott där, om huset
med dess särpräglade arkitektur.

ÄNTLIGEN STOD KVINNAN I TALARSTOLEN: AGDA ÖSTLUNDS RETORISKA KARRIÄR OCH SOCIAL- DEMOKRATIS GENOMBROT

Magnus Gustafson
Malmö universitet, Fakulteten för lärande
och samhälle, Institutionen för samhälle,
kultur och identitet
ORCID-id 0009-0000-1469-2253

I Magnus Gustafsons avhandling
förenas klass och kön med en inter-
sektionell ansats och ett retoriskt
perspektiv som sätter fokus på det
sociopolitiska yttrandesamman-
hanget. I centrum står Agda Östlund,
en av de första kvinnorna i Sveriges
riksdag, född i Köping.

IDROTTHISTORA
VÄSTMANLAND

DE FÖRSTA 100 ÅREN: VÄSTERÅS KANOTFÖRENING 1922–2022

Per Björkholm, red.
Västerås Kanotförening, 2022
64 sidor
ISBN 9789175423630

Boken presenterar Västerås
Kanotförenings första 100 år av
verksamhet. Föreningen bildades
1922 och boken utkom i samband
med jubileumsåret 2022.

ETT SEGELSÄLLSKAPS HISTORIA: SS AROS 100 ÅR

Bo Stenström, Ulf Engbom
Segelsällskapet Aros, 2006
106 sidor

Med hjälp av gamla protokoll
och äldre medlemmars berättelser
skildras här SS Aros historia under
framför allt äldre tider, innan plast-
båtarna kom som gjorde sjölivet
bekvämare. Det berättas också om
seglandets framväxt i takt med
den samhällsutveckling som gjorde
segling och byggandet av egna
båtar tillgängligt för flera.

FAGERSTA AIK ISHOCKEY: DE FÖRSTA ÅTTA ÅREN I SERIESPELET 1954-1961

Bo R Johansson
Fagersta idrottshistoriska förening &
Faun förlag, 2019
91 sidor
ISBN 9789188719201

Författaren, född och uppvuxen i
Fagersta, medverkade som spelare
i Fagersta AIK ishockey under de
åtta första åren av seriespelet. I
boken redovisas lagets uppnådda
resultat och med hjälp av berätt-
elser, bilder, spelarporträtt och
matchsituationer skildras Fagersta
AIK:s ishockeysektionens start
under förra seklets mitt.

GULDÅRET 2008-2009: EN BOK OM VÄSTERÅS SK OCH VÄGEN TILL DET ARTONDE GULDET I BANDY

Anders Lif
Sportförlaget, 2009
224 sidor
ISBN 9789185319633

Första guldet i VSK:s historia kom
redan 1923, det sjuttonde 2001.
Sedan fick Västerås bandyentusiaster
vänta åtta långa år, men 2009 blev
Västerås SK svenska mästare i bandy
för artonde gången. Här är berättelsen
om VSK:s guldår fram till finalen
mot Edsbyn, med massor av bilder
och med texter av Anders Lif.

KALLE KÖPING: LANDSLAGETS FÖRSTE MÅLSKYTT

Ulf Eneroth, 2022
51 sidor
ISBN 9789152735275

I boken skildras Köpings fotbolls-
profilen Karl Gustafssons, i folkmun
Kalle Köpings, liv och fotbollskarriär.

VIK HOCKEY: LAGET I MITT HJÄRTA

Bo Wallin

Sportförlaget i Europa, 2011

223 sidor

ISBN 9789185319930

Ishockeyexperten Bo Wallin berättar VIK:s historia, fylld med spelarnas personporträtt, berättelser, roliga matchsituationer och en hel del bilder. En nostalgi-resa genom sju decennier av VIK:s ishockeyspelande från 1939 till 2011.

IDROTTS-, LEK- OCH
SPELHISTORIA

ALLA SPELAR SPEL: SÄLLSKAPSSPELENS HISTORIA

Björn Höglund

Historiska Media, 2009

191 sidor

ISBN 9789185873777

Sällskapspelen har sitt ursprung i Indiens och Persiens brädspel som med tiden spridits till Europa. I lätt-sam stil berättar Björn Höglund om de sällskapsspel som varit popu-lära i Sverige under 1900-talet.

DEN FOLKLIGA IDROTTEN: STUDIER I DET SVENSKA BONDESAMHÄLLET IDROTTER OCH FYSISKA LEKAR UNDER 1700- OCH 1800-TALEN

Mats Hellspong

Nordiska museets förlag, 2000

362 sidor

ISBN 9171084657

Innan den moderna idrottsrörelsen slog igenom i slutet av 1800-talet, fanns sedan länge ett stort intresse för fysiska lekar och tävlingar. Mats Hellspong beskriver den folkliga idrotten som förekom i det gamla bondesamhället där den fysiska prestationen var central och där det var viktigt att tävla och besegra varandra.

DRYCKESSPEL: KORTSPEL, TÄRNINGAR, SÄLLSKAPSSPEL, HISTORIK OCH UNDERHÅLLANDE LÄSNING!

Dan Glimne

Grenadine, 2020

234 sidor

ISBN 9789188397591

Här presenteras över hundra olika dryckesspel, från moderna dryckesspel på barer och pubar, eller avsedda för TV-soffan ihop med filmer och serier, till mer än tusenåriga klassiker hämtade från antikens Grekland och Rom, det gamla kejserliga Kina och vikingatidens Norden.

FLIPPERSPELEN BERÄTTAR

David Dahl-Hansson, Mats Holmqvist,

Christian Holmsten

NollTrettioEtt kultur, 2024

68 sidor

ISBN 9789163962394

En kulturhistorisk tidsresa som påvisar hur många fördolda budskap det finns i den konstnärliga utsmyck-ningen på många av flipperspelen.

PÅ EDRA PLATSER

Nils-Olof Zethrin

Riksantikvarieämbetet, 2003

87 sidor

ISBN 9172093315

På edra platser presenterar i text och bild ett urval av de hundra idrottsliga kulturmiljöer som Riks-idrottsförbundet lyft fram i sam-band med sitt hundraårsjubileum 2003.

STORA IDROTTSÖGONBLICK

Vidar Martinell

Sportförlaget, 2009

256 sidor

ISBN 9789185319244

I boken presenteras ett antal stora händelser i den svenska idrotts-historien under mer än hundra år.

SVENSK BROTTNING 100 ÅR

Thure Petersson

Svenska brottningsförbundet, 2009

280 sidor

ISBN 9789163347306

I boken, som kom ut i samband med Svenska brottningsförbundets 100-årsjubileum 2009, kan man läsa om hur världens äldsta idrott kom till Sverige i slutet på 1800-talet. Här porträtteras Sveriges 55 inter-nationella brottningsmästare i ord och bild.

:spaning

POSTADRESS:

Tidskriften Spaning,
Västmanlands läns museum,
Karlskatan 2, 722 14 Västerås.

BESÖKSADRESS:

Karlskatan 2, Västerås.

REDAKTÖRER:

Susanne Cassé, hembygdskonsulent,
Västmanlands Hembygdsförbund och
Fornminnesförening.

susanne.casse@regionvastmanland.se

Jennie Schaeffer, läns museichef,
Västmanlands läns museum.

jennie.andersson.schaeffer@regionvastmanland.se

Katarina Curman, styrelseledamot, Västmanlands
Hembygdsförbund och Fornminnesförening.

katcurman@gmail.com

HUVUDMÅN FÖR TIDSKRIFTEN:

Västmanlands läns museum och Västmanlands
Hembygdsförbund och Fornminnesförening.

ANSVARIG UTGIVARE:

Jennie Schaeffer

jennie.andersson.schaeffer@regionvastmanland.se

I REDAKTIONSGRUPPEN INGÅR ÄVEN:

Annasara Olofsson, praktikant,

Västmanlands läns museum

Kajsa Ehlton, antikvarie,

Västmanlands läns museum

Lena Engström Englin, museipedagog,

Västmanlands läns museum

Sandra Gytare, antikvarie,

Västmanlands läns museum

UTÖVER REDAKTIONEN MEDVERKAR:

Anders Lif, journalist

Emma Karp, bebyggelseantikvarie,

Västmanlands läns museum

Ksenija Komazec, doktorand,

Mälardalens Universitet

Lars-Erik Lärnemark, mångsysslare inom
kultur och kulturarv

Linda-Marie Sköld, projektledare,

Kultur och ideell sektor, Region Västmanland

Martin Hammarlund, idrottskonsulent,

RF-SISU Västmanland

Mitchell Ward, konstnär

Oscar Forsgren, verksamhetsledare,

Arkiv Västmanland

Ruta Öhrlund, arkivassistent,

Västmanlands läns museum

Staffan Hesselbäck, idrottshistoriker

Sven-Åke Haglund, journalist

Tjarks Metzmaa, ordförande

Shadowplayers Spelförening

FOTO:

Där inget annat nämns, Västmanlands läns
museum

LAYOUT OCH REDIGERING:

Consid

KORREKTUR:

Redaktionsgruppen för Spaning

ANNONSFAKTA OCH BOKNING:

Kontakta redaktionen

DISTRIBUTION:

Tidningen ingår i medlemskapet i Västmanlands
Hembygdsförbund och Fornminnesförening
men sprids gratis på bibliotek, kommunala kultur-
kanslier, museer och vårdinrättningar i länet.
Om du saknar Spaning på din arbetsplats,
kontakta redaktörerna.

PRENUMERATIONER:

Privatpersoner kan prenumerera på Spaning
genom att bli medlemmar i Västmanlands
Hembygdsförbund och Fornminnesförening.
Mejla din adress till spaning@regionvastmanland.se

TRYCK:

Tryckservice AB

UPPLAGA:

4 000 ex.

OMSLAG:

250 g Bestruket Silk

INLAGA:

130 g Bestruket Silk

UTGIVNING:

1–2 ggr per år

ISSN:

1651–2774

MATERIAL OCH BIDRAG:

Tidskriften Spaning, Karlskatan 2, 722 14, Västerås.

Eller: spaning@regionvastmanland.se.

För ej beställt material ansvaras ej.

För signerade artiklar ansvarar författarna.

Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförening

www.hembygd.se/vastmanland

Hembygdsförbundets uppgift är att främja hembygds kunskap, kulturminnesvård och hembygdsvård.

Förbundet är samarbetsorgan för hembygdsföreningarna i länet och ska stödja föreningarnas verksamhet. Förbundet ska tillvarata rörelsens intressen på regional nivå och samarbeta med museer, kulturminnesvårdande organ och andra organisationer.

Genom att gå med som enskild medlem i Västmanlands Hembygdsförbund får du årsboken som Läns museet och Hembygdsförbundet ger ut. Du får också Läns museets och Hembygdsförbundets tidskrift *Spaning* som utkommer med ett till två nummer per år, samt erbjudanden om att delta i temadagar, kurser i olika ämnen och medlemsresor inom och utom länet.

Ordförande i förbundet är Caroline Persson Johansson.

Västmanlands Hembygdsförbund har sitt kansli på Läns museet.

Adress: Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförening,
Karlskatan 2, 722 14 Västerås, telefon 021-481 86 58

Kontaktperson: Konsulent Susanne Cassé, susanne.casse@regionvastmanland.se

Västmanlands läns museum

www.vastmanlandslansmuseum.se

Västmanlands läns museum har kontor, utställningar, arkiv och bibliotek på Karlskatan 2 i Västerås.

På WestmannaArvet i Hallstahammar finns museets föremålsmagasin och registreringslokaler.

Vår uppgift är att fördjupa kunskapen om det västmanländska kulturarvet, väcka opinion, öka insikten om det förflutna och berika perspektiven på samtiden och framtiden. Museet ska vara en plats där man kan ta del av vad som sker i samhället.

Västmanlands läns museum

Karlskatan 2, 722 14 Västerås. Telefon 021-39 32 22

E-post: lansmuseet@regionvastmanland.se

Utställningarna på Karlskatan 2 är öppna tisdag, torsdag–fredag 10–17, onsdag 10–20 och lördag–söndag 12–16. Arkiv och Bibliotek är öppet helgfri tisdag–torsdag kl 10–16 med lunchstängt 12.00–12.30.

På hemsidan finns även vårt Digiseum där du hittar museets digitala utbud – som du kan ta del av hemifrån.

WestmannaArvet

Besöksadress: Industrigatan 1D, Hallstahammar. Besök efter överenskommelse bokas på telefon 021-39 32 22.

Berätta för oss

Hör gärna av dig till redaktionen med tankar och åsikter om tidningen. Skicka gärna in material eller uppslag som du tycker vi borde ta upp. Vi läser allt med stort intresse. Skriv till Tidskriften *Spaning*, Karlskatan 2, 722 14 Västerås eller e-posta till spaning@regionvastmanland.se

B

Hållbart med PostNord
Sverige, Port Payé

Ej retur

Avsändare: Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 Västerås

